

Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loomingu-
liste
liitude häälekandja

3 • 1979

SIRP ja VASAR

ELMAR KÕSTRI FOTOD

NÄITUS «AKT EESTI SKULPTUURIS» TALLINNA KUNSTIHOONES

FREDI SANNAMEES.
«NARKISSOS» [BISKVIIT, 1936]

HERMAN HALLISTE. «ISTUV NAINEN» [GRANIIT, 1958]

Juta Eskel.
«Poisifiguur II»
[pronks, 1964]

Jaan Koori.
«Istuv naine»
[pronks, 1925]

Aime Kuulbusch.
«Meesakt»
[plastmass, 1973]

Anton Starkopf.
«Siiani tantsijatar»
[pronks, 1925]

Voldemar Mellik.
«Ekstaas»
[graniit, 1932]

Kultuuritöötajate üleliidulisest nõupidamisest

Kallid seltsimehed!

Tervitan südamlikult kultuuritöötajate üleliidulisest nõupidamisest osavõtjaid. Teie nõupidamine toimub nõukogude rahva poliitilise ja tööntusiasmi õhkkonnas, mille on kutsunud esile NLKP Keskkomitee 1978. aasta novembripileenumi otsused ja NSV Liidu Ülemnõukogu valimisteks valmistumine. Meie maa saavutas möödunud aastal suurt edu kommunistliku ülesehitustöö kõikides valdkondades ja selles on ka suur teene kultuuri- ja kunstitöötajatel.

Sotsialism on avanud töötajate ees laialdase juurdepääsu vaimsetele väärtustele. NSV Liidus töötab praegu rohkem kui 135 000 klubiasutust, 350 000 raamatukogu, 153 000 kinoseadet, 1300 muuseumi ja 580 teatrit. Rahva kunstilooming, laialdane huvi raamatute ja kunsti vastu on saanud sotsialistliku elulaadi lahutamatuks tunnusooneks.

See on pideva hoolitsuse tulemus, mida Kommunistlik Partei ja Nõukogude riik ilmutavad sotsia-

osavõtjatele

listliku kultuuri arendamise suhtes. Kultuuri osa küpse sotsialismi tingimustes kasvab pidevalt. Ta mõjutab üha rohkem igakülgset arenenud isiksuse kujundamist ning ühiskonna sotsiaalset ja teaduslik-tehnilist progressi.

NLKP Keskkomitee 1978. aasta juulipileenumi püstitatud maapiirkondade majandusliku ja sotsiaalse arengu programmi elluviimine nõuab põllu- ja farmitöötajate kultuuri- ja tehnilise taseme tunduvalt tõstmist ning ideeliskasvatustöö edasist täiustamist.

Nende ülesannete lahendamiseks annavad suure panuse maakultuuriasutused, partei poliitika aktiivsed elluvijad. Kultuurimajad, klubid, raamatukogud ja muuseumid on nõukogude küla vaimse elu tähtsad keskused. Nad teevad suurt tööd töötajate ideelis-poliitilisel, tööalasel, kõlbisel ja esteetilisel

kasvatamisel ning nende vaba aja korraldamisel. Olulist abi annavad sealjuures kunstitegelased. Partei hindab kõrgelt kultuuritöötajate üllast tööd.

Nõupidamisest osavõtjatel on hea võimalus arutada üksikasjalikult kultuuri edasiarendamise probleeme maal, üldistada parimaid kogemusi ning kavandada kogu töö efektiivsuse suurendamise teid maatöötajate kultuuriliste vajaduste rahuldamisel. On tarvis pidevalt ilmutada algatusvõimet ja loominguist lähenemist massilise poliitilise ja kultuuritöö korraldamisele maal ning hoolitsust kaadri kasvatamise ja kinnistamise ning kultuuriasutuste materiaalse baasi parandamise eest.

Olen veendunud, et teie nõupidamine soodustab NLKP XXV kongressi otsuste edukat elluviimist ning nõukogude inimeste kõrgete ideeliste ja moraalsete omaduste kujundamist.

Soovin teile, kallid seltsimehed, viljakat tööd ja suuri loominguilisi edusamme.

L. BREŽNEV

PARTEI POLIITIKA AKTIIVSED ELLUVIIJAD

Kultuuri kasvav osa maaelus on saanud partei agraripoliitika elluviimise praeguse etapi üheks tunnusooneks. Sellest, kuidas on korraldatud maatöötajate kultuuriline teenindamine ja millist hoolitsust ilmutatakse nende vaimse elu rikastamise suhtes, sõltub suurel määral nende vastutustähtsuse ülesannete lahendamine, mis seisavad sotsialistliku põllumajanduse ees, samuti partei programmide täitmine, mis näevad ette linna- ja maaelanike elu järje lahendamise.

Need küsimused on tähelepanu keskpunktis kultuuritöötajate üleliidulisel nõupidamisel, mis algas 15. jaanuaril Moskvas.

Päevakorras on kultuuriasutuste osa suurendamine sotsiaalsete ja majanduslike ülesannete lahendamisel ning maaelanike kultuurilise teenindamise parandamisel. NLKP XXV kongressi, NLKP Keskkomitee 1978. aasta juuli- ja novembripileenumi otsuste, seltsimees L. I. Brežnevi kõnede ning NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruse «Abinõudest maaelanike kultuurilise teenindamise edasiseks parandamiseks» ja NLKP Keskkomitee otsuse «Abinõudest kunstilise isetegevuse edasiarendamiseks» valguses.

Tormiliste, kauakestvate kiiduavaldustega võeti vastu NLKP Keskkomitee peasekretäri, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe L. I. Brežnevi tervituskiri kultuuritöötajate üleliidulisest nõupidamisest osavõtjatele. Selle luges ette NLKP Keskkomitee sekretär M. V. Zimjanin.

Ettekanne pidas NLKP Keskkomitee Poliitbüroo liikmekandidaat, NSV Liidu kultuuriminister P. N. Demitšev.

Kõigi kohalolijate ning paljude tuhandete kultuuri- ja kunstitöötajate nimel tänas ta paljalt seltsimees L. I. Brežnevit soojade ja südamlike tervitusõnade eest, pideva tähelepanu ja paljurahvuselise Nõukogude kultuuri suhtes ilmutatava isaliku hoolitsuse eest, selle suure töö eest, mida Leonid Iljitš teeb kommunistlikus ülesehitustöös ning rahu ja julgeoleku kindlustamisel meie planeedil. Kõneleja kinnitas, et kultuuritöötajad ei säästa jõudu õigus- ja kultuuritöös, et nad suudaksid aega partei suurt usaldust ning töötavad väsimatult NLKP XXV kongressil püstitatud ülesannete täitmiseks.

KULTUURITÖÖTAJATE ÜLELIIDULINE NÕUPIDAMINE

Iseloomustades neid sügavalt sotsiaalseid ja majanduslikke muutusi, mis on toimunud tänapäeva Nõukogude maaelus, tõi ettekandja ära kujukaid fakte kultuuripotentiaali kasvu kohta maal. Viimase 10 aasta jooksul lastakse meie maal iga päev käiku keskmiselt 8 uut klubiasutust ja 5 raamatukogu, kusjuures ligi 90 protsenti klubidest ehitatakse maapiirkondadesse. Praegu töötab maal ligi 120 000 klubiasutust, ligi 200 000 raamatukogu ja 128 000 kinoseadet. Üha rohkem luuakse kultuurikomplekse, mis ühendavad kultuuriasutusi olenemata nende ametkondlikust kuuluvusest.

«Kultuuri kasvav tähtsus kommunistlikus ülesehitustöös on leidnud väljenduse NSV Liidu uues konstitutsioonis. Esmakordselt on sotsialistliku riigi põhiseaduses niisuguse tähtsuse väljendatud üldrahvalik hoolitsus eesrindliku kultuuri arendamise ning üha soodsamate tingimuste loomise eest isiksuse igakülgseks arenemiseks.

Viimasel ajal on paljudes vabariikides, kraides ja oblastites tekkinud töömeetodites ja -vormides palju uut ja hinnalist. Saadud on suuri kogemusi massilises poliitilises, aktiivselt propageeritakse nõukogude rahva revolutsiooni-, võitlus- ja tööraditsioone, üha laialdasemalt areneb patriootlik ja internatsionaalne kasvatus. Suurt tööd tehakse seltsimees L. I. Brežnevi tööde ning tema raamatute «Väike maa», «Taassünd» ja «Uudismaa» propageerimisel.

Krasnodari ja Stavropoli krai, Zaporozje oblasti, Kasahtani, Moldaavia ning mitmete teiste liiduvabariikide ja oblastite kultuuriasutustel on huvitavaid kogemusi sotsialistliku võistluse avalikustamisel, tootmisesrindlaste ja töödünastiate austamisel ning tööpäevade korraldamisel.

Kultuuriasutuste hästi korraldatud tegevus avaldab üha märgatavat mõju tootmise efektiivsuse kasvule ning sotsiaalsetele ja majanduslikele protsessidele tänapäeva maal. Partei- ja nõukogude organite tähelepaneliku ja huvitatud suhtumise korral, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonide toetusel kujunevad

paljud kultuuriasutused tõelisteks «kultuuritsehhideks».

Ent samal ajal näitavad mitmed sotsioloogilised uuringud, et mõnedes maapiirkondades peavad kuni pooled küsitlusest oma klubide tööd ebarahuldavaks. Kultuurilise ja olmeteenindamise madal tase on üheks olulisemaks põhjuseks, mis tingib noorte migratsiooni maalt linna.

Kultuuriasutuste tähtsaks iseloomuseks praegusel etapil on nende paljufunktsionaalsus ja tegevusvaldkonna oluline laienemine. Kasvab kultuuriasutuste osa tähtsate poliitiliste kampaniate teostamisel. Suurt positiivset tööd tehti NSV Liidu uue konstitutsiooni projekti üldrahvaliku arutelu käigus. Praegu annavad kultuuriasutused aktiivset abi valimiskampania läbiviimisel, millel on erakordselt suur poliitiline tähtsus.

NLKP Keskkomitee 1978. aasta novembripileenumi nõudmistest valguses on tarvis taotleda kultuuritöö tõhususe edasist suurendamist, et see ulatuks iga nõukogude inimese mõistuse ja südameni.

Nõukogude elulaadi, milles kehastub Lenini mõte «kunst kuulub rahvale», üheks tunnusooneks on kunstilise isetegevuse massiline arendamine. Praegu võtab sellest suurepärast liikumist osa üle 25 000 000 inimese. Rahvatähtsate töelise õitsengu ilmekaks tunnistuseks kujunes koos ÜAÜKN-iga korraldatud töötajate esimene üleliiduline taidlusfestival.

Partei seab ülesandeks taidluse massilise edasiarendamise ning kõikjal vajalike tingimuste loomise sellega tegelemiseks. Ei tohi leppida asjaoluga, et ligi 4000 klubis pole taidluskollektiive.

Tunduvalt rohkem tähelepanu tuleb pöörata kunstilise loomingu arendamisele töökollektiivides ja õppeasutustes, aidata kaasa laste ja noorte taidluskollektiivide loomisele parimate kutseliste ja rahvakollektiivide kõrval.

Aastatel 1980–1982 toimub teine üleliiduline taidlusfestival, mille lõpp langeb ühte NSV Liidu moodustamise 60. aastapäeva pidustustega. See rahvakunstipidu peab saama tähtsaks stiimuliks ko-

gu kultuuritöö täiustamisele, tema ideelise ja kunstilise taseme tõstmisele, üha laiemate rahvahulkade kaasamisele taidlusesse ning tööalase ja kõlbelse kasvatamise parandamisele.

Käsitledes kultuuritöötajate kaadri kinnistamist kohtadel, märkis ettekandja, et see sõltub olulisel määral tingimustest, milles nad töötavad, sellest, kui tähelepanelikult suhtuvad majandite ja ettevõtete juhid klubide, raamatukogude ja eeskätt nende töötajate vajadustesse.

«Kultuuritöötaja on eelkõige ideoloogitöötaja. Selleks aga, et antud osa edukalt täita, on vaja head marksistlik-leninlikku tegevust, suurt poliitilist eruditsiooni ning pedagoogika, psühholoogia ja mõistagi kunstkultuuri teatud valdkonna kui põhikutseala tundmist. Ta peab kõrget kommunistlikku kultuuri rahvahulkadesse kandma mitte ainult sõnaga, vaid ka isikliku eeskujuga.»

P. N. Demitšev märkis, et klubiasutuste võrgu arendamine ja ehitamine jääb ikka veel maha tänapäeva nõudest. Eraldatavaid kapitaal-mahutusi evitatakse ebarahuldavalt. Kultuuriobjektide ehitamine tuleb kõikjal võtta range riikliku ja ühiskondliku kontrolli alla.

«Partei pidev hoolitsus sotsialistliku kultuuri ning Nõukogude ühiskonna loovate jõudude ja vaimse potentsiaali arendamise eest on meie tulevaste edusammude pant,» sõnas ettekandja lõpetuseks. Ta avaldas veendumust, et Nõukogude kultuuri- ja kunstitöötajad ning Nõukogude kunstiharitlaskond viivad ellu Lenini partei otsused, seltsimees L. I. Brežnevi tervituses sisalduvad nõuanded ja juhendid, täidavad vääriliselt oma aukohuse partei ja rahva ees ning teevad kõik vajaliku kultuuri uue tõusu tagamiseks Nõukogude maaelus.

Ettekanne põhjal algasid läbirääkimised.

Vene NFSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja V. I. Kotšemassov rõhutas, et Venemaa rahvasaadikute nõukogude töökogemused kinnitavad kultuuri kasvavat osa täht-

saimate sotsiaalküsimuste lahendamisel. Ongi seaduspärane, et kultuurilise ülesehitustöö aktuaalseid probleeme maal esitatakse üha sagedamini arutamiseks kohalike nõukogude istungjätkudele. Praktikas on kindlalt juurdunud kultuuri arengu perspektiivplaneerimine ning elanike kultuurilise ja olmelise teenindamise parandamine.

On tarvilik ka edaspidi viisalt taotleda, et nõukogud tugedaksid tähelepanu nende küsimuste suhtes.

ÜAÜKN-i sekretär L. A. Zemljannikova peatus Nõukogude ametiühingute suurel osal põllumajanduse edendamise ülesannete täitmisel. Ta rõhutas vajadust seostada kõige tihedamalt kogu kasvatus- ja kultuuritööd töökollektiivide tööde ja tegemistega.

«Kõik kultuurirühkused maatöötajatele» — niisuguse lipukirja all töötavad Kubanima kultuuriasutused. Nende kogemustest rääkis Krasnodari krai Kavkazskaja staniitsa kultuurikompleksi direktor P. A. Tšaplõgin. Praegu mitmetes rajoonides asutatud selsarnased kompleksid tagavad ideelis-poliitilise, tööalase ja kõlbelse kasvatuses tiheda ühtsuse. Nad on saamas parteiorganisatsioonide tõelisteks abilisteks ühe kõige tähtsama ülesande täitmisel, mille seltsimees L. I. Brežnev püstitas oma ettekandes NLKP Keskkomitee 1978. aasta juulipileenumi: ühendada põllumajandustootmine kultuuriga.

Nõupidamisest võtavad osa NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja T. J. Kisseljov, ÜAÜKN-i esimees A. I. Sibajev, NLKP Keskkomitee osakonnajuhatajad J. M. Tjazelnikov ja V. F. Šauro, ÜLKNÜ Keskkomitee esimene sekretär B. N. Pastuhhov, liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteede sekretärid, mitmete ministri- ja ametkondade juhtijad, sovhooside ja kolhooside juhtijad, kultuuritegelased ning üldsuse esindajad.

(TASS)

NÜÜDISAJA

GLOBAAL-

PROBLEEMID

TALLINNA SÜMPOOSION

Rahvusvahelised sümpoosionid, konverentsid, kongressid on iseenesest üsna tavalised sündmused. Seda ei saa aga päriselt öelda möödunud reedel Tallinnas lõppenud sümpoosioni kohta, mille olid korraldanud ÜRO sekretariaadi teadus- ja tehnikaosakond, suvel Viinis toimuv ÜRO arenguotstarbelise teadus- ja tehnikakonverentsi sekretariaat ning NSV Liidu Riiklik Teadus- ja Tehnikakomitee. Aluseks oli põhimõtteliselt uus arusaamine ja lähenemine.

See arusaamine kätkest tõde: praegune inimtegevus ei ole lihtsalt eelneva jätk, mida võib mõista ja kasvatada juba ammu väljakujunenud viisil. XX sajandi teine pool seab esikohale täiesti uut laadi probleeme, nimelt globaalprobleemid.

Need erinevad oluliselt kõigist muudest. Igasuguste muude probleemide lahendamiseks sõltub vaid mingi osa inimkonnast, globaalprobleemid haaravad kõiki inimesi ja kogu inimkonda. Kui nende lahendus kujuneb näiteks niisuguseks, et inimene peab maa-munalalt kaduma, siis kaovad kõik, keegi ei jää ellu. Kui lahendus osutub inimese suhtes soodsaks, läheb kõigil elu paremaks.

Kuid globaalne pole mitte ainult nende probleemide haare, ka tegelda tuleb nendega tervel maakeral. Ühe riigi või riikide rühma pingutused üksi ei aita.

Ja veel, globaalprobleemide selgitamist ja lahendamist ei saa lõputult edasi lükata. Me võime sündmuste lükata-tõugata jääda. Kuid tihtipeale kipume kõige tähtsamaks pidama oma hetkemuresid ja -ülesandeid. Ja nõnda kogu aja, igal hetkel. Maailmaprobleemide tunnetamine võib seda sorti ühinägelikkust vähendada. Hetkepõhjuste ületähtsustamine paistab nende taustal paremini välja kui muidu.

Oma olemuselt võib globaalprobleeme mitmesse rühma jaotada. Rahvusvahelistes suhetes on näiteks eriti tähtis, kuidas kõrvaldada termotuumasõja oht, lõpetada võidurelvastamine, arendada rahumeelset koostööd erineva ühiskonnakorraga riikide vahel. On täiesti selge, et need asjaolud määravad kõigi inimeste, kogu inimkonna saatus.

Globaalsed on ka inimese ja looduse vastastikusest mõjust, tootmise arendamisest, teaduse ja tehnika progressist tingitud probleemid.

Esimesed uurimused, mis maailma arengusuundi käsitlesid, analüüsisid ja prognoosisid, ei kujunenud sugugi roosilisteks. Nii näiteks kinnitasid Rooma Klubi uurimused, lähtudes sellistest põhiteguritest nagu rahvastiku suurenemine, toorainearvud, toiduainete- ja tööstustoodang ning keskkonna saastamine:

kui areng senisel kujul jätkub, on inimkonna katastroof vältimatu ja see saabub juba järgmise sajandi esimesel poolel. Sellelaolisi prognoose andsid ka teised uurimused.

Sünge väljavaate tõttu suhtusid mõnedki neisse eitavalt, umbes nii nagu esimest korda kaelkirjakut näinud loomaaja külastaja, kes hüüdis: «Ei või olla!» Hakati väitma: pole vaja muretseda, küllap inimene väljapääsu leiab ja kõik jälle korda sätib.

Kuid vaevalt usk (et meiega midagi tõsist ei juhtu) üksi aitab. Tuleb päris põhjalikult selgitada, mis siis ikkagi toimub, kui areng senisel kujul jätkub, ja leida ning rakendada konkreetseid abinõusid arengu suunamiseks nii, et see inimese suhtes võimalikult soodsalt kulgeks.

Just niisugune lähenemine globaalprobleemidele viiski Tallinna sümpoosioni. Maailmaprobleemide selgitamine, läbiuurimine ja neile lahenduste leidmine olenevad vahetult teaduse ja tehnika tasemest ning võimsusest. Teaduse ja tehnika areng määrab oluliselt nii globaalprobleemide endid kui ka nende lahendamise teid. Sellest siis ka sümpoosioni ametlik nimetus «Teaduse ja tehnika arengutendentid ja -perspektiivid ning nende mõju nüüdisaja globaalprobleemide lahendamisele».

Hetk sümpoosioni vaheajalt: (vasakult) kirjastuse «Pergamon Press» direktor lord R. Maxwell (Inglismaa) ning ÜRO sekretariaadi teadus- ja tehnikaosakonna direktor K.-H. Standke (Saksa FV) vestlevad ajalehe «Literatur- und Gazette» korrespondendi Ressi Kaeraga.

Ideede ja seisukohtade esitajaid, arutlejaid, analüüsijaid, ümardajaid, üldistajaid ning edasi käsitleta otsustajaid oli maailma paljudest maadest ja väga mitmesuguselt aladelt. Oli suuri füsioloogide, keemikuid, bioloogide, juhtimisteaduse ja globaalmodelleerimise spetsialiste jne. Kaasa löid ka Rooma Klubi liikmed.

Muidugi, üks sümpoosion ei ammendanud veel teemat ja seda ei taotletudki (Tallinna sümpoosion oli vaid augustis Viinis algavat ÜRO arenguotstarbelist teadus- ja tehnikakonverentsi ettevalmistav), aga ta oli esimene omataoline ja kujunes seetõttu siiski suure tähtsusega ürituseks.

LIVIA VÄLBE:

Eesti NSV Riikliku Kunsti-
muuseumi asedirektor
näituste alal

Eile avati Leningradi Näitusehallis (endine maneežihoonne, Näitustehall 1977. a. oktoobrist) pidulikult Nõukogude Eesti kunstinäitus. Kuid ei väljapaneku nimetus ega esinemise koht — Leningrad — suuda iseenesest veel osutada selle sündmuse tähtsust ja kaalu: on ju näitusi nimega «Nõukogude Eesti kunst» toimunud paljudes Nõukogudemaa linnades ja ka välismaal ning niisugune sündmus ei üllata enam kedagi. Aga kui me ütleme, et tegu on kõige suurema eesti kunsti väljapanekuga üldse, et mitte kunagi enne ei ole Eestis ega kusagil mujal meie kunsti nii ulatuslikult eksponeeritud, siis olukord muutub. Näeme, et see on erakordselt oluline sündmus Eesti kultuuris ja üldse, et kaalukas üritus Nõukogudemaa kunstielus.

Mida me siis leningradlastele pakume? Väljapanek hõlmab eesti kunsti kõiki kujutava ja tarbekunsti alasid ajavahemikust 1955–1978. Maal on esindatud 175 teosega, kujurid eksponeerivad 60 täiesti graafilisi lehti ja tarbekunsti teoseid on mõlemal väljas mitusada. Arutlegem veidi nende arvude üle. 175 maali — see on arv, mida me ei ole kunagi näinud Tallinna Kunstihoones (võrdluseks nii palju, et viimasel ülevaariigilisel näitusel oli kõiki kunstiteoseid kokku 131, neist maale 54). Ka skulptuuride arv ületab märksa vabariigi väljapanekul esitatut (viimasel 23). Kujurite jaoks on sellel ekspositsioonil teinegi väärtus: erinevalt maalist on skulptuuri küllalisnäitused veeraskuste tõttu harukordsed ja nii eksponeerivad paljud kujurid praegu oma töid väljaspool Eestit esmakordselt. Graafikute ja tarbekunstnike tarvis ei ole võõrusnäitused probleemiks, kuid nii arvukalt ei ole nendegi loomingut mujal eksponeeritud. Kes on need kunstnikud, kes esindavad meie kunsti sel suurnäitusel? Võiks öelda, et peaaegu kõik taidurid, kelle looming on ilmestanud Nõukogude Eesti kunsti käsitletava ajavahemikul. Ja ometi mitte kõik. Näitust komplekteerides seisime küsimuse ees, kas pakkuda kõigi nende aastate kunstnike loomingut ühekahe teosega või anda esinemisvõimalus väiksemale hulgale, kuid eksponeerida sel juhul igahelst rohkem, kuni kümme täiesti. Valisime teise variandi. Esiteks ei kannata mitte iga kodupublikule tuttava kunstniku looming välja võõrusnäituse tuleproovi, teiseks annab see võimaluse tutvustada meie juhtivate kunstnike loomingut põhjalikumalt. Seda aga soovivad ilmselt ka leningradlased. Kui rääkida üksikute kunstni-

EESTI KUNST LENINGRADIS

NEEVALINNAS ON AVATUD

KÕIGI AEGADE SUURIM

VÄLJAPANEK EESTI KUNSTIST

kest, siis on suurema arvu töödega väljas maalijad Adamson-Eric, Lepo Miko, Elmar Kits, Evald Okas, Olga Terri, Olav Maran, Olev Subbi, Enn Põldroos, Ilmar Malin, Efraim Allsalu, Malle Leis ja Tiit Pääsuke, kujuritest Anton Starkopf, Enn Roos, Matti Varik, Georgi Markelov, Ülo Õun, Jüri Kase, Mare Mikof, Jaak Soans, graafikutest Günther Reindorf, Aino Bach, Vive Tolli, Herald Eelma, Peeter Ulas, Kaljo Põllu, Silvi Liiva, Marju Mutsu jt. Ka eesti tarbekunsti juhtivaid meistruid Mari Adamson, Leesi Erm, Helgi Reemets, Ede Kurrel, Mari Rääk, Helene Kuma, Silvia Raudvee, Luule Kormašova, Tiit Lass, Jüri Vahtramäe, Haivi Raadik jt. on välja toonud oma tööde paremiku. Ekspositsioon annab võimaluse tutvuda samuti eesti noorkunstnike loominguga: Leningradis on Rein Tammi, Ku, Andrei Toltsi, Ando Keskküla, Lemming Nageli, Jüri Kase, Jüri Okase jt. taie-

JAAK OLEP

On midagi seaduspärast selles, et eesti kunsti kõigi aegade esinduslikum näitus avati just Leningradis, mitte kusagil mujal. Eks tulene see Eesti ja Peterburi, Eesti ja Petrogradi, Eesti ja Leningradi aegumatuist kultuurisidemeist. Ja eks ole need kultuurisidemed täpselt nii vanad, kui vana on linn Neeva jõe kallastel. Meenutagem. 1703. a. andis Peeter I käsu rajada Peeter-Pauli kindlus, 1712. a. muutis ta kindluse ümber tekkinud sõjaväeasula Vene riigi pealinnaks. Sellest aastast alates algas linna intensiivne areng, ehitati esimesed arhitektuuriloo kohad leidnud hooned. Muuseas, 1713. a. alustati Tallinnas Laia ja Tolli tänava nurgal Peeter I linnapalee ehitamist (hävis 1757. a. tulekahjus). 1714. aastasse aga dateeritakse Peeter I maja Lasnamäe nõlvaku all. Ja mõned aastad hiljem, 1718. a. juulis alustas Itaaliast Peterburi kaudu Tallinna saabunud Nicolo Michetti Kadrioru lossi ning pargi rajamist. Ka hiljem on Peterburi arhitektid Tallinna ehitanud, teiselt poolt aga Virumaalt pärit Carl Timoleon von Neff maalitud seestpoolt värvirõõmsaks Le-

ningradi arhitektuuri ühe imposantsema mälestusmärgi — Iisaku kiriku. Veel kaks Eestimaaalt pärit meest on end Peterburi kultuurilukku kirjutanud. Need on Nissis sündinud Gustav Adolf Hippus, kelle aastail 1822–1827 loodud vene kunsti ja kultuuritegelaste suuremõõtmeliste litograafiate sari «Les Contemporains» evib suurt väärtust, ja Tallinnas sündinud Eduard Hau, kes jäädvustas akvarellis Talvepalee ja Gatsina lossi omaaegsed interjöörid. Tänapäeval on neist paljudest võimalik saada ettekujutust ainult E. Hau täieste järgi.

Ka eesti rahvusliku kunsti sünd on seotud Peterburiga. Võiks öelda isegi nii: eesti rahvuslik kunst sündis Neevalinnas. Johan Köler, meie maalikunsti rajaja, õppis ja elas Peterburis. Seal õppisid ka kaks teist meie ärkamisaja suurmeest, eesti skulptuuri alusepanijad August Weizenberg ja Amandus Adamson ning esimene eestlasest professionaalne ksilograaf Eduard Magnus Jakobson. Eriti agalt suundusid eesti kunsti huvilised Peterburi kunsti õppima aga käesoleva sajandi algul. Peamiselt Stieglitzi kunstikoolis (praegu V. Muhhina nim. Kõrgem Tööstuskunstikool), aga ka teistes linna kunstioppeasutustes täiendasid end Nikolai Triik, Konrad Mägi, Jaan Koort, Aleksander Tassa, Günther Reindorf, Roman Nyma, Voldemar Mellik, Aleksander Promet, Paul Burman, Peet Aoen, Jaan Vahtra, August Jansen jpt. Nagu näeme, terve põlvkond eesti kunstnikke on õppinud või täiendanud ennast Neevalinnas. Nõukogude võimu aastail on samuti paljud eesti kunstnikud ja kunstiteadlased saanud erihariduse Leningradi kõrgemates kunstioppeasutustes. Nimetagem maali ja Ilmar Kimmi, kujureid Olav Männit ja Jaan Varest, kunstiteadlasi Evi Pihlakut, Mai Lumist, Boris Bernsteini, Rasmus Kangro-poolt, Livia Vältet. Kuid eesti kunst pole Leningradi suhtes ainult saaja, ta on Neevalinnale ka andnud. Seal töötab Nõukogudemaa nimekamaid metallikunstnikke Jüri Paas-Aleksandrov, meie kunsti kõrgkooli kasvandik. Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi on lõpetanud ka Leningradis töötavad klaasikunstnikud Leida Jürgen ja Helle Põld. On teisi eestlasi, kes annavad oma osa kangelaslinna kunstielu.

Mõistagi ületab Peterburi-Leningradi poolt meie kunstile antu seda, mida meie olemes suutnud Neevalinna kunstile lisada; Leningradi suurust ja tähtsust arvestades ei saagi see võrdne olla. Ja alles nüüd, kus esinduslik ja avar Leningradi Näitustehall on seinani eesti taset täis, on meil võimalus midagi tähendusrikkast vastu pakkuda. Milliseks selle mõju kujuneb, kuidas eesti kunst leningradlase südan haarak, me veel ei tea, kuid kuuleme sellest peagi.

Juubelitel on see hea omadus, et nad virgutavad uurimist ja sünnitavad raamatuid. Eesti raamatut suurt juubelit pühitsesime kolm aastat tagasi ja kohe hakkas ilmuma igal aastal üks kena välimusega raamat meie raamatuloost. Et raamatulaugude ilmumine pole sugugi igapäevane asi, ei meil ega mujal, tahaks neist pisut juttu teha.

Kolmest kõige sisukam ja huvitavam, erakordselt rikas nii teemade kui ka uute andmete poolest on Wanradtkoelli katekismuse avastaja Hans Treumanni (suri 1974) artiklite kogumik «Varasemast kultuuriloost». Toimetaja Rudolf Põldmäe on kogumiku valinud 26 pikemat või lühemat artiklit, täisteadusliku uurimust, mis ilmunud aastatel 1957–1973. Hõlmatud temaatika ulatub XV sajandi käsikirjakoodeksist (Türi «Ex quo») nüüdisajani. Siia mahub raamatu ja raamatut tegijate kõrval ka päikesekelli, astronoomiat, Gassendi kraater, Vahastu mõisa valerahavabrik ja krahv Orlovi maskiball. Kõiki seob mitmeti põimunud kultuurilooline niidistik.

Seda raamatut lugedes tuleb tagasihoidlike pealkirjade varjust esile aukartustäratav hulk fakte, seiku, probleeme ja sidemeid, mida usin uurija on arheoloogilise kombel välja kaevanud arhiividest, otsinud kolikambrist või raamatukuntnikuna «lugenud» raamatut kõigest, paberist, šriftist, ehiselementidest.

H. Treumann töötab lagedale uusi trükisid, muudab melle värvikaks Tallinna XVII, XVIII ja XIX sajandi I poole raamatute. Rohke «puhastamist», nagu autor ise nimetab, on aidanud mitmed olulised asjad meie kultuuri minevikus täpsustada. Näiteks detailandmed isikute kohta. H. Treumann selgitab, miks Tallinna trükkikoda avaldas XIX saj. 50. aastatel eestikeelseid raamatuid märksa rohkem kui enne või pärast seda (tolleaegne trükkikoja valdaja Josephine Amalie Dullio oli eesti sõost).

Ulatuslik isikunimede register kogumiku lõpul näitab käsitletud isikute hulka ja võimaldab neid leida. Kui veel oma käel koostada alneregister (saab ligikaudu 100 märksõna, mis illustreerivad tagumisele kõitelehele), muutub artiklite kogumik tõhusaks teatmeteoseks.

R. Põldmäe koostatud Hans Treumanni lühibiograafia ja tegevuse ülevaade kõrval oleks tahtnud näha H. Treumanni ilmunud artiklite täielikku bibliograafiat koos käsikirjade loeteluga. Oleks muidugi vaja, et käsikirjad võimalikult peatselt trükkil lõuaksid. Tänuväärne lisa on E. Aule koostatud H. Treumanni kuuldusega trükkide kronoloogiline nimestik. Tore raamat, mille lugemine valmistab tõsist rõõmu, sest artiklid on nauditavad nii lihtsasti oma lausa kunstipärase mõttekõigika kui ka erudeeritud keele poolest.

Voldemar Milleri koostatud album «Esimesed eesti raamatud» toob 40 pilditahvil (osa neist värvilised) tiitellehti ja tekstinaiteid võimalikult vanadest säilinud käsikirjadest

V. Miller. Esimesed eesti raamatud. Tln., «Eesti Raamat», 1976. 84. lk., ill.

Hans Treumann. Vanemast raamatukultuuriloost. Tln., «Eesti Raamat», 1977. 160 lk., ill.

Eesti raamat 1525–1975. Ajalooline ülevaade. Tln., «Valgus», 1978. 379 lk., ill.

(«Taani hindamisraamat», 1241, Lüubeki õiguse koodeks kui esimene Eesti alal kehtinud seaduseraamat jt.), trükitud raamatutest (Wanradtkoelli katekismus, «Agenda Parva», Russowi kroonika, aabits jt.), kalendritest (1731, mis võinuks küll olla faksiimile) ja ka pisitrükistest (esimene trükitud raamatunimistu, juhuluuletus, kuberman-guvalitsuse plakat).

Sissejuhatav tekst on lühike, asjalik ja väljaande sobivalt lihtne. Kujundust rikastavad vinjetid ja initsiaalid käsiteldava perioodi raamatutest. Värvifotode toonid pole küll alati kõige õnnestunudad ja must-punasega tiitellehed on antud värviveta. Vene- ja saksa keelse resümee ning pildiallkirjadega väljaanne sobib hästi tutvustama eesti raamatut ka väljaspool meie maad. Tiraaž 4000) kaduski müügil kiiresti.

Kolmas teos, kollektiivselt kirjutatud «Eesti raamat 1525–1975» (edaspidi «ER») jõudis lugeja kätte 1978. aasta algul.

Sissejuhatuses ütleb «ER»-i koostaja V. Miller täiesti õigesti, et «raamat on oma aja majanduslike, sotsiaalsete, poliitiliste ja kultuuriloolude produkt, samal ajal aga üks kõige mõjukamaid nende olude kujundajaid» (lk. 8). Raamatu arengut tuleb jälgida seoses vastava ajastu ühiskonnailmingutega. F. Puksoo andis «Eesti raamatu arengu» (1933) kirja, trükiasjanduse, kirjastustegevuse ja raamatukaubanduse ülevaate, J. Roos («Lühike eesti raamatu ajalugu», 1936) käsitles sisu ja keelt. R. Antik («Eesti raamat 1535–1935», 1936) statistikat. Kõnealune «ER» lubab avada arengu põhijooni. Vaatame, kuidas see on õnnestunud.

Vanemate perioodide (kuni 1860) autor V. Miller alustab kirjatähe ja kirjaoskajate ilmunemisest Eestimaa seoses kristianiseerimise ning üht-aegu praktilise elu vajadustega (kaubandus, õigusküsimused). Edasi jäävadki mitmel sajandil raamatu (algul käsikirjalise, siis trükitud) põhiolemuse kirikunõuete täitmine ja selle kõrval õigussuhete fikseerimine.

Esimesed eestikeelsed raamatud tekkisid ja hävisid luteri ja katoliku usu omavahelises võitluses, aga nad olid XVI saj. lõpul ja XVII saj. algul ka ideoloogiline relv Liivimaa pärast võitlevate riikide käes. V. Miller esitab andmeid 12–15 raamatu kohta. Leitud on seni ainult kaks.

XVII sajandil osales raamat põhja- ja lõuna-Eesti vaimlikkonna prestiižitülides ja sellega kaasnevas võitluses eesti keele ja kirjavitsi pärast. Nimetatud sajandi teisel poolel hakkas domineerima raamat eestlase tarbeks, mõistagi kiriklik. Kulus veel sada aastat, kuni XVIII saj. lõpul hakati valgustusideede mõjul ja majanduse arengu sunnil jagama talupojale raamatut kaudu igapäevaseks eluks tarvilikke õpetusi. Talurahva vabanemise ja pärisorjusest vabanemise hariduslik funktsioon (aabitad ja õpikud), uuenes puhtpraktiline (õigus- ja põllumajanduskirjandus).

«ER»-i teine autor K. Robert läheneb kapitalismi- ja imperialismiperioodi raamatule eeskätt statistilisest aspektist ja vaatleb erilise hooli ning faktiarmastusega trü-

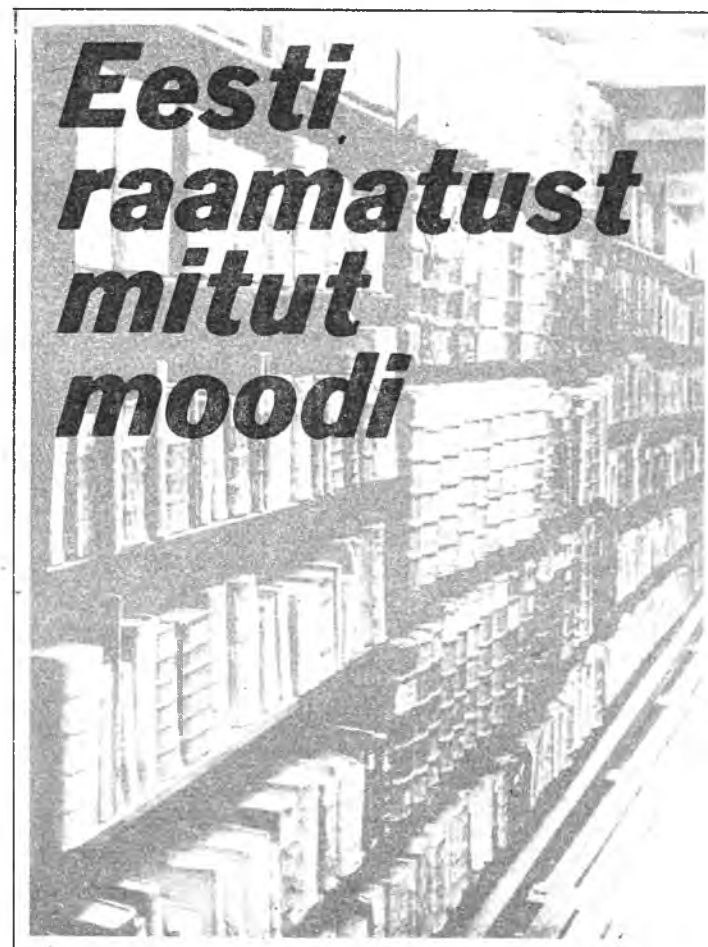
kikodade, kirjastuste ja raamatukaupluste esilekerkimist kogu Eesti territooriumil. Raamatute käsitlemisel on peaaegu asetatud XIX sajandile — XX sajandi algusele. Peamine viga näib olevat, et kokku on võetud mitu erilmelist ja sündmusterohket ajajärku. On ju XIX saj. teine pool ja XX saj. algus raamatulooliselt ning üldse kultuurilooliselt meil üks rikkamaid ja mitme-palgelisemaid. Rahvusliku liikumise perioodi raamat, mis

132), vaid kõnelevad eesti naise ilumeele arengust ja teatavast jõukusest.

Ilukirjanduse käsitlus on K. Robertil pigem kirjandus- kui raamatulooline, sest rahvaraamat peaaegu puudub. Hoopis nimetatud on jäänud kapitalistidest kirjastajate kukruhuve teenivad unenäoseletajad, kaardipanemis-õpetused, spiritismialased väljaanded jms. — seesuguseid raamatuid ilmus meil sajandivahtusel rohkesti.

Kodanliku perioodi vastuloolisest kirjavarast teeb sü-

Eesti raamatust mitut moodi

KAJA NOODLA

sündis juba eesti autorite mõttest ja oli tähtis rahvusliku enesetunnetamise vahend, nägi lugejana peamiselt talurahvast. Seevastu sajandi alguse kirjajava adresseeriti suuremas osas linna antvarkidele ja eesti haritlastele. Nimetatud perioodi raamat näitab selgesti, et eestlane on looduse ja ühiskonna probleemide kõrval hakanud huvi tundma ka inimese vaimse ja kehalise arendamise vastu. Ilmusid näiteks L. Tolstoi filosoofilised teosed, avaldati raamatuid enesekasvatusest («Tahtejõud ja vaimuteravus»), anti kirjasõnas õpetusi, kuidas omandada karastatud keha ja suurt jõudu (oli ju G. Lurichi hilgeaeg). Elektri levik põhjustas elektrotehnikaalaste trükiste ilmumise. Ühistegvusliikumine sünnitas oma teosed. Põllumajandusse jõudsid seemnekasvatuse ja sordiaretuse teemad. Ka «Moodi Albumid» pole ju ainult «kitsam loik naiste huviringist» (lk.

gava uurimuse põhjal kokkuvõtte M. Lott. Etappide kaupa näitab ta kirjastustegevuse tõuse ja mõõnu sõltuvuses majanduslikust kitsikusest ja kriisidest ning hilisemast poliitilisest surutusest, vaeb kultuurkapitali tähtsust ja raamatuaasta (1935) positiivset mõju. Sisulisest küljest jälgib M. Lott õpikute ja tarbekirjanduse, rahvusliku teadusliku kirjanduse ning progressiivse ilukirjanduse arengutendentse. Teaduskirjandus kui uus nähtus vajanuks küll pisut rohkem ruumi, näiteks pole siin (osalat) on kirjastuse juures nimetatud isegi 30. aastate suuri sõnaraamatuid, mis on meie filoloogiateaduse arengu ja võrkeelse kirjanduse laialdase kasutamise tõendeid. Kirjastustest leiavad suurte («Loodus», Eesti Kirjanduse Selts, «Noor-Eesti Kirjastus») kõrval tähelepanu ka väärtsuliku toodanguga väiksemad («Varrak», «Sõnavara», «Tap-

per», «Sõprus», «Eesti Kirjastuse Kooperatiiv» jt.).

«ER»-i teise osa, nõukogude raamatu, juhatab sisse K. Roberti ülevaade Eestis 1917–1918 ja Nõukogude Liidus 1918–1940 ilmunud kirjandusest. Kohaliku raamatu käsitlus piirdub enamasti perioodikaga kui kõige olulisemaga sel lühikesel ajavahemikul. Suurel Nõukogudemaaal avaldatud 1040 raamatut (perioodika peale selle) on K. Robert ise välja selgitanud ning jälgib ühiskonna pöördeliste sündmuste taustal tähelepanelikult nende kirjastamist ja teemaatikat. Sellest ilmneb raamatutegijate süüdis oma kauguste taga elavate rahvusaaslaste varustamisel emakeelse ideelis-poliitilise ja koolikirjandusega.

Peatükis kirjastustegevusest Nõukogude Eestis 1940–1941 peatub G. Reitsak põlgrafiatööstuse ja kirjastustöö suundumisel uutele rööbastele. Sama autori ülevaates sõjaaegsetest trükistest tõstatatakse esile EK(b)P Keskkomitee pingutusid võitleva kirjanduse väljaandmiseks rindele, okupeeritud Eestile ja tagalale.

Nõukogude Eesti raamatule 1944–1974 pühendatud kahes peatükis käsitleb L. Püss kirjastuste organisatsioonilist külge ja raamatustatistikat. Arvulisi andmeid antakse õige mitmes läbilõikes, tuuakse huvitavaid tabeleid, liigitatakse temaatikat, nimetatakse tähtsamaid teoseid, loendatakse autoreid rõhuga ilukirjandusele. Aga siit ei ilmne, kuidas raamat tegi kaasa murrangud Eesti majandus- ja kultuurielus, teaduses ja inimeste teadvuses. 1960. aastatel algas teadusliku ja populaarteadusliku kirjanduse kiire edasimineku, temaatika avarumise ja diferentseerumise, sisu rikastumise ja uuenumise. Populaarteaduslik raamat, mis harilikult näitab rahva üldist kultuuritaset, on tänaseks kujunenud eristatavaks (lasteraamatute kõrge haridusega lugejani) ja tunginud peaaegu kõikidele aladele. Nõukogude raamat on alati aktiivne ja dünaamiline. Sellest tulebki ehk otsida põhjusi, miks meil ilmutab raamatuid iga elaniku kohta rohkem kui mujal maailmas («ER» kahjuks seda küsimust ei analüüsi.).

Raamatukujunduse ja illustratsiooni osa (R. Loodus) väärib kiitust oma sisutheeduse ja asjalikkusega. Illustratsioonid tahkude rohkemgi näha, eriti kodanliku perioodi trükistest, mis pole alati käepärast.

Kirjastuste käsitluses oodanuks rohkem iseloomustust, vähem loetlemist. Raamatukaubanduse loik nõukogude perioodi kohta jääb pinnaliseks. Siit ei leia sõnagi etetellimistest ega Raamatukaubastu kontaktidest kirjastustega.

On hea, et peatükkide juures on püütud anda ülevaadet ka vastava ajajärgu bibliograafiast. Seevastu raamatukogude käsitlus, mis tundub olevat «ER»-i kõige faktivaesem ja lünklikum loik, oleks võinud tervenisti välja jääda. Raamatukogundus moodustab omaette ulatusliku probleemistiku ja vajab ajaloolist ülevaadetki eraldi väljaandena. Selle asemel võinuks sisse võtta kodanliku ja nõukogude perioodi ajakirjad, mis seostuvad küllalt tihedalt raamatuga.

Üldiselt on «ER» püüdnud haarata peaaegu kõiki raamatuteaduse harusid. Materjali läbitöötamise aste aga jätab mitmeti soovida. Funktsionaalselt lähenemist raamatule on napilt, üldistamist vähe, loetlemist üleaur. On kordamisi (autoritevahelisi ja artiklisiseid). Esineb poolikuid ja viimistlemata mõtteid ning eksitusi usna üldtuntud aastaarvudes. Nii soliidne raamat vajab ka korralikku sisukorda, seda enam, et peatükkide struktuur pole ühtlane.

Terminoloogiliselt tekib vöörüst «suproektsiibris» (lk. 31, 98 jm.) «supereksliibris» (H. Treumannil «supralibros») asemel. Kahtlane, kas Fr. Tuglas oli 1923. a. juba kirjanduse klassik (lk. 233). B. Kaburi näiden-deid ei saaks nimetada küberneetilisteks (lk. 292).

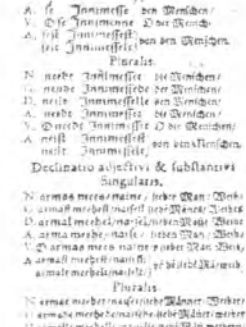
(Järg 13. lk.)

1578. B. Russowi Liivimaa kroonika. Eesti MSV Teaduste Akadeemia raamatukogu fondidest.

1622. Läti, eesti, poola ja saksa keeles trükitud «Agenda Parva» tiitelleht. Raamatu teadaolev eksemplar asub Olsztynis Poolas.

1637. Lehekülg H. Stahl'i eesti keele grammatikast, milles eestikeelseid sõnu on käätnud ladina malli kohaselt.

1694. Esimene säilinud aabits.

1731. Esimene säilinud eestikeelne kalender.

Mõtisklus

HÄBI ON KÖLL TUNNISTADA, kuid Vargamäel käisin esimest korda alles sel kevadel.

Oli imeilus suvepoolne päev, taevast sinine, maa värskest roheline, lilledel õitseag. Juba sisse-

õigus? Mis on tõsielu ja mis on minus elav müüt?

Head tuttavad Tallinnas olid ütelnud, et soo ja põllu piiril on hoolikalt lepavõssa peidetud Hansenite laotud kiviaed. Läksin oma vastuoludega sinna. Püüdsin leida hingevoiti hallide kivide lugemiseks. Meie kiviaed on ju üks vähesed säilinud (töö)jõnu-meid eelnevate põlvkondelt.

JÄÄS ELASIN MA OLE Toomingu (te) «Tõe ja õiguse». Milline üllatus! Laval justkui mängiti ka minu siseheitlusi seal kaunil mälestustemäel. «Vanemuise» «Tõe ja õiguse» avanes mulle kui suure kunsti kirglik vaidlus rahvusromantilise eepikaga, romaani-kangelaste stereotüüpidega, kaanonilise vaimusega. Lavastus — see on Tammsaare lugemine 1978. aastal.

Kuid üldnimikkus on jäänud, lavastuses on see tänapäevasele konkreetne. Rahvuslikkus on laval elujõuline, sest see suudab olla eneseirooniline. Pühalikkus ei ole nostalgiline, filosoofia — peale-tükkivalt intellektuaalne. KULTUURIVAIMSUSES tähistab Toomingu (te) «Tõe ja õiguse» minu arvates Tammsaare juubelit ehttammsaarelilult.

JÜRI TUULIK tuli seekord Tallinna, kaasas romaani käsikiri. «Vares» oli esialgu mõeldud «Meretaguse asja» ja «Kulatraagiku» laadis pikema küllajutuna, kuid kasvas üle kavatsuste. 180-leheküljelist teost võib vist juba nimetada romaaniks küll? Kuigi vihjed süžeele annavad J. Tuuliku loomingu olemust väga kesiselt edasi, pangem siiski mõned märgid maha. «Vares» on lugu sellest, kuidas väike poiss leiab metsast varese ja kuidas

ta selle järele kaotab. Taustaks on praegune küla oma probleemide ja muutumistega.

«Loomingu» toimetusele on ära antud «Kulatraagiku» järg «Kojusõit», mis peaks ilmuma veebruaris. J. Tuulik arvab ise, et pärast kahe nimetatud küllajutu valmimist on üks periood tema loomingus läbi saamas, sest samas laadis kirjutamine ei oleks enam huvitav ei lugejale ega kirjutajale endale.

Kaugemas tulevikus on plaanis romaan, mida on mõttes kantud, mille jaoks aastaid materjali kogutud. «Vares» oli vajalik õppetund pikema teose kirjutamiseks. Romaanil on ikkagi teised seadused ja teine stiilia kui lühemal žanril. Vist on ka iseloom natuke kärsituvõitu, ei ole nagu loodud pikema teose kirjutamiseks. Aga see ainult suurendab jonnit uuesti romaanis oma võimeid proovida.

Nende kahe jutu valmismise tõttu arvab J. Tuulik 1978. aasta iseenda loomingus põhiliselt proosa-aastaks, kuigi siia mahub muudki.

Filharmonias tuli lavale Lia Laatsile ja Tõnu Aavale kirjutatud estraadikava, mis läheb suure menuga. Rakvere teatri peanäitejuhul R. Trassil on plaanis lavastada rahvalik komöödia «Puimad Abruka moodi», mida saaks mängida nii teatrisaalis kui ka vabaõhulaval. J. Tuuliku uusimat estraadikava hakkab mängima Ervin Abel. See on olümpia-maiguline ja tuleb välja kevadel.

Kõige lähemas plaanis on asuda kirjutama komöödiat, mille esialgne tinglik pealkiri võiks olla «Mustamäe komöödia», kus ühtaegu kurvas ja lõbusas toonis tuleb juttu Mustamäe hädadest. Tegelas-eks on inimesed ja robotid. Pärast seda (kui mõni uus ja haarav idee segama ei kipu) on päris kindel kavatsus asuda kirjutama romaani, millest oli juttu eespool.

TÕE ÕIGUS JA ÕIGUSE TÕDE

sõit Mäele oli meeliulendav, Hansenite restaureeritud talu äratas kauge hingeärevuse. Kui võimalik, ostaks selle endale suvekoduks. Kas või sauniku maja...

Giid juhatas meid «Tõe ja õiguse» pildimaailma. Kõik oli nii selge ja lähedane. Teadsin, et Tammsaare ei käinud küll siin, isatalus, 30 aastat, aga küllap see oli vaid kirjaniku ekstravagantsus. Meiega kaasas olnud külalised olid vaimustatud...

JÄÄS METSA ÄÄRES KAEVUL märkasid ma lummust.

Kirjaniku ema olevat kogu talule vajamineva vee sageli üksinda üles mäele tirinud-fassinud. Kas tõesti?

Ootamatult hakkas see tühine asjaolu rikkuma mu ülevat meeleolu. Jätsin seltskonna ja astusin üksinda mööda aiaäärset tänavat ülespoole, kujutledes õblukese Krööda kätes või õlgadele vajutavate kaelkookude otsas kahte rasket veepange. Kui Mäele jõudsin, olid majad ja lattaiad juba arbuusisuhkrustunud.

JÄÄS MA SEISINGI SEAL OLEVAT, teadmata, kas Mäel või Vargamäel, silmitsi isikliku murega: mis on armsakssaanud kirjanduslugu ning mis on tõde ja

KOOLIS ÄRAÕPITUD ja kultuurivaimsesse ikka veel kaanoniline Hansen-Tammsaare. Ikka tõde, üksainum tõde kirjanikust ja tema loomingust, nii on õigus. Kas «tee tööd ja näe vaeva, siis tuleb armastus» või — kõik on vaid rist ja vaevanägmine, armastust pole Vargamäel kunagi olnud. Kas mats või vurle?

Talupoegliku tõe apostel, kellele ei anta õigust eksidagi. Vargamäe kui Eestimaa sümbel. Oidiniimlik, ürgjõuline, igipõline, tõsi-rahvuslik. Ainult vähesed on veidigi kahelnud. Aga ma ise?

On mulle «Põrgupõhja uus Vanapagan» «Tõe ja õiguse» 6. köide? Lisandub sellele köide, mida Tammsaare enam ei kirjutanud — «1940. aasta»? Oskan ma suurkirjanikku mõista tänaste pingete kogemusega? Miks VARGAMÄE? Oskan ma näha Tammsaare üleolekut oma aja kultuurisituatsiooni ja ka kirjaniku allajäämist sellele? Suudan ma suhtuda juubeliaastapäevasse rahvusliku sentimentaalsuseta?

...Hallid maakivid on mu armastus. Kirjandusloolisel Vargamäelt koju sõites tundsin ennast arbuusisuhkruvargana.

Millised tegelased seal on! Kõõgertal — vene kaupmehe šnifiga eesti tõusik. Inimene-rahavõim, kelle eluväärtused põhinevad üksnes keha füsioloogilistel protsessidel.

Paralepp — kaval liberaal-lurjus, kellele kõik on vaid mäng.

Vesiroos — hädine mehike, kes ei oska raha teha ja sellepärast räägib õiglusest.

Karin — kõige naiselikum naine, traagiline olend, emantsipatsioonihõbe.

Indrek — kurblik intelligent, kes palju arutleb, kuid vähe teeb, «eluvõõras kodufilosoof».

Andres — sünge, patriarhaalne kohuseinimene.

Pearu — hingehele, lustakas maamees, kes teab, mis on armastus ja kui vajalik on leppimine.

Krööd — Vargamäe põlisema, kelle vaim on esivanemate lauldes.

Nende ja teiste tegelaste saatust on suletud banketila taha, kus pudelid alati ootavad seltskonda. Tegelasel sellise tõlgendamise juures on ka jumala poole pöördumine lavastuse lõpus lõikavalt irooniline.

JUUBELIAASTA HAKKAB LÕPPEMA. Pärast tõepoolest erakordselt edukat Tammsaare aasta korraldamist ja internatsionaalset tähistamist nii meil kui mujal algab jälle tõsielu. Soosild on jälle porine, lehed puudelt langenud. Mäel sügistalviselt hall. Hansenite kiviaed on leppade tagant nähtavale ilmunud. Kuid ekskursante praegu enam ei käi. See on kui juubelitevaheline aeg, särata ja arbuusisuhkrustundeta. Tänavu on olnud palju kultuurijuubeleid. Siemisteks kahtlusteks ja uue leidmiseks ei jäänudki õiget aega ega kohta.

KUID KRÖÖD TASSIS VEE MÄELE JA LEPATIHNIKUS TUKUB KIVIAED.

See kõlab nagu südistus, kuid on vaid minu halb südameetunnistus, mis otsib õigustust. — Tammsaare elab ka minus, Tammsaare on ka minu vastutus, olen osaline kultuurisituatsioonis.

Pea leidma tõe õiguses ja õiguse tões.

See oleks mu sügavaim austus meie suurimale kirjanikule Anton Hansen-Tammsaarele.

Detsember, 1978

MADIS KADAGA

10. jaanuaril 1979. a. toimus ENSV Kirjanike Liidu juhatuse koosolek, mille päevakorras oli kolm punkti: noortekoondiste aruanded, «Sirbi ja Vasara» toimetaja V. Pohla informatsioon, põhikirjastuse plaani kinnitamine. Koosolekust võttis osa EKP Keskkomitee osakonnajuhataja asetäitja Leo Laks.

Tallinna ja Tartu noortekoondiste tööst andsid aru kummagi esimehed: Julius Ürt tallinlaste tegemiste, Hubert Jakobs Tartu noorte probleemide kohta. Vaadeldes NLKP Keskkomitee otsuse «Tööst noorte autoritega» ja sellele põhinenud ENSV Kirjanike Liidu vastava otsuse tähtsust, hindas Kirjanike Liidu sekretär Jaak Jõerüüt omalt poolt meie noortekirjanduse praegust seisut, probleeme, häid ja nõrku külgi.

Edasine jutuajamine hargnes põhiliselt H. Jakobsi aruande põhjal. Kõne all oli kirjanduse (pro toimetuse) ja noore autori suhe. J. Jõerüüt ja V. Gross leidsid, et noored peavad olema aktiivsemad, otstima ise võimalusi oma loomingu avaldamiseks. O. Jõgi soovust arvas, et toimetaja töö ei ole ainult töölaua taga istumises ja ootamises, millal autor käsikirjaga tema juurde jõuab, vaid temagi peaks noortega suhtlema, nii umbes poolde treppi neile vastu tulema.

Kõlama jäi avaldamisvõimaluste vähesus, millest on räägitud aastaid. «Noorusel» ei ole võimalusi laiendada oma kirjandusosa, «Loomingu» on vahest kõige rohkem andnud ruumi noortele, kuid selles ajakirjas esinemine eeldab juba teatud taset. Uue noorte kirjandusliku ajakirja asutamine, ka «Loomingu» noortelisa väljaandmine pole praegu tõenäoline ja, teiselt poolt, kahtlane on seegi, kas algajatel autoritel piisaks üldse

jõudu selletaolise väljaande ülahoidmiseks. Kirjastuse «Eesti Raamat» vahendusel on ilmumas kogumik «Noored autorid 1977», kuid järele sellele ette näha ei ole. Eesti ilukirjanduse toimetuse juhataja A. Siia jutust selgus, et ta ei näe võimalust niisuguste almanahhide väljaandmiseks igal aastal. Kirjastus pooldab pigem ühe autori debüütikogusid. Otsustati teha vastav ettepanek «Loomingu» Raamatukogule» kui operatiivsemale väljaandele, kus on varemgi ilmunud seda laadi kogumikke («13 autorit», «13 lugu», «Viis tüdrukut ja kaheksa poissi»).

Noori autoreid, kes ei ela Tallinnas või Tartus, kuid keda ei maksa samuti unustada, tuletasid meelde A. Hint ja H.-K. Hellat.

Järgmise päevakorrapunkti all esitas «Sirbi ja Vasara» toimetaja V. Pohla informatsiooni toimetuse tööst ja kavatsustest 1979. aastal. Ta alustas kohalolijaid intrigeeriva käsitlusega lehe eesmärki-

dest ja «kontseptuaalsest» lähenemisest kultuuriväljaandes, millest oli ka juttu toimetaja mõtiskluses Madis Kadaga pseudonüümi all «Kui ma oleksin toimetaja...», mis ilmus SV k. a. esimeses numbris. Arenes väga elav mõttevahetus. Ühelt poolt leidis rida sõnavõtjaid, et SV-l ei saa olla mingit oma kontseptsiooni, sest nädalaleht on loominguliste liitude häälekandja. Teiselt poolt avaldati ka arvamust, et kultuurilehel peab kindlasti olema oma seisukoht, sest alles see annab väljaandele näo ja taseme. Koosolijaid huvitas, kui palju pühendatakse lehes ruumi kirjandusele, milliseid kultuuri-regioone kavatseb SV avaramalt käsitleda, kuidas avaldatakse erinevaid arvamusi, milline on toimetuse seisukoht baltisaksa kultuuripärandi suhtes jms. Puudutati ka kakskeelsuse probleemi.

SV toimetajale heideti ette ebapiisavat koostööd Kirjanike Liidu juhatusega ja vastuolulisust artiklis «Kui ma oleksin toimetaja...».

KIRJANDUSKILDE

Grupp noori leedu kirjanikke ja kriitikuid esotas Leedu NSV Kirjanike Liidu juhatuse sekretäri P. Braženasega käis külas Gruusia kolleegidel. Noorte kirjandusajakirja «Tsiskari» toimetuses toimus põhjalik mõttevahetus mõlema vabariigi nüüdskirjandusest, selle sotsiaal-eetilisest probleemistikast, noore proosa otsingutest, meie maa rahvaste kirjanduste rahvuslikust spetsifikast, mis muudab rikkamaks

ja mitmekesisemaks kogu nõukogude kirjanduse ilme. Gruusia-Leedu kirjandussuhete ajaloo- ja perspektiividest kõneles Gruusia NSV Kirjanike Liidu juhatuse sekretär D. Tšarkviani. Loomingu ja kirjanduste vastastikutuse suhte probleeme puudutavas mõttevahetuses osalesid kirjanikud T. Amiredzibi, J. Apitis, G. Dotšanašvili, V. Martinis, L. Jacinevičius, kriitikud G. Assatiani, P. Braženas, A. Bučis.

K. Imedašvili, J. Sprinditš. Leedu kirjanduse tõlkimisest gruusia keelde ja selle väljaandmise plaanidest kõnelesid O. Nodia (kes tõotab Gruusia NSV Kirjanike Liidu juures asuva kolleegiumi esimehena ilukirjandusliku tööle ja kirjandussuhete alal) ja Gruusia KL juhatuse sekretär G. Zoržoliani.

See oli sel aastal juba teine kohtumine: esimene toimus aprillis Viinises ja Kaunases.

Eesti teater ei ole oma ühiskondlikult tähtsusest ega kunstiliselt küpsusest nii kõrgel tasemel, et teda oleks enamikul juhtudel võimalik hinnata ideaali või absoluudi mõõdupuuga. Ikka tuleb valida, milleski järele anda, küsides endalt: mille nimel — vaatamata sellele või teisele nõrkusele — etenduse vastu võtad, koguni kiidad? Igal kriitikul on oma sümpaatiad ja arusaamad sellest, mis on kõige tähtsam. Erinevaid hinnanguid tuleb põlvkonniti ja iseloomuti. See on loomulik.

Erinev võib olla suhtumine teatritessegi. Võib mõõta perifeeria- ja pealinna teatrit ühe mõõdupuuga. Võib. Kuid kas on mõistlik? Eriti kui ollakse seisukohal, et nii üht kui teist kellelegi millekski tarvis on. Kuid samas ei saa järeleandmine, mõistvus ületada seda piiri, kus hakatakse õigustama nõrka kunsti. Ollakse vist ammugi kokku leppinud selles, et provints ei ole ainult geograafiline mõiste, et kollektiiv-, -kultuuri ja -mõtlemist võib leiduda kõikjal. Ainult keegi vist ei oska ka igal üksikul juhul öelda, kus algab ja lõpeb provints, kust läheb piir, millest ühele poole jääb kunst, teisele see muu, mis tema pähe tehakse.

Millise mõõdupuuga läheneda tänasele Rakvere teatrile? Kollektiivile, kes alati on üles näidanud tööarmastust, kelle hulgas on võimekaid näitlejaid ja keda praegu on juhtima asunud (kui esimesteks juhtideks teatris tunnustada lavastajaid) uus vahetus noori õppinud inimesi? Küllap selle sama pisut hoolimatu ausa nõudlikkusega, mida on määrganud nende noorte inimeste endi ellusuhtumises, hirmuta öelda midagi liiga lihtsalt või otse, kui tundub, et midagi öelda on. Sellesama mõõdupuuga, millega oled harjunud hindama uue peanäitejuhi Raivo Trassi tööd pealinnas. Mingi mahendus või järeleandmine mõjuksid solvamisena.

Mängukava.

Teist hooaega püüab Raivo Trass juhtida Rakvere teatrit pisut teisiti, kui tehti enne teda. Pisut rohkem mõeldes teatri ülesannetele oma vaataja sihipärase eetilisel ja esteetilisel mõjustamisel.

Möödunud hooajal kõneles uue peanäitejuhi taotlustest kõige ilmekamalt «Vanad ja noored», lavastus, mis Tammsaare-festivalil äratas soodsalt huvi nii publiku kui kriitikutel hulgas. Lavastus, milles arvasid juba nägevat tulevase Rakvere teatri loomulikkust ja äravahetamatut oma nägu. Lavastus, milles noor režissöör autori mõtetest nakatatuna näis jõudnud olevat uue loomingulise kvaliteedini. Seda üllatavam, et Rakvere teatris, näitlejatega, kellel R. Trass endise koduteatri, TRA Draamateatri kolleegidega raske võistelda.

«Vanad ja noored» tõstis teatri prestiiži silmanähtavalt. Rohkem «Paunvere» ja «Mikumärdi» kui tõsisema klassikaga harjutatud publik tuli üle ootuste hästi kaasa: «Vanad ja noored» osutusid aasta kõige enam vaadatud lavastuseks. Vaatajate arv (ümmarguselt 15 000) jäi küll alla «Mikumärdi» või «Paunvere» aasta keskmisele (mõlemal ümarguselt 20 000) oma suhtelise rohkusega aga andis teatri juhtkonnale lootusriikast toetust uute plaanide pidamiseks. (Muuseum, praegu lavastab R. Trass J. Liivi «Vanju».)

Et teatri vaatajaskond mitte ainult kergema meelelahutuse peale saali tuleb, kinnitas hooaja teinegi fakt. Aasta külastusstatistikas tõuseb Brechti-Wuolijõe «Heikkilä suurperemehe» ja üsna hea tasemelise meelelahutustüki «Ciao!» järel märgatavale ko-

RAKVERE TEATRI

SÜGISHOOAJA VAATLUSI

LILIAN VELLERAND

Stseen N. Agranovski näidendist «Peatage Malahhov!». Riho Lehespalu lavastus. Vasakul ajakirjanik (Feliiks Kark) ja Andrei Malahhov (Arvi Mägi).

hale alles kolmandat kuud mängitud «Peatage Malahhov!», V. Agranovski tõsi ühiskondlikku problemaatikat sisaldav nüüdinäidend. Lavastusele on ilmunud nii kohalikus kui keskajakirjanduses («Noorte Hääl») küllaltki tunnustavaid vastukajasisid (lavastaja Riho Lehespalu, ka uus-tulnuk Rakveres). Hooaja 1978/79 Rakvere teatri sügishooajas ongi «Peatage Malahhov!» kõige tõsisem sündmus. Näidendi temaatika (noore kurjategija kujunemine) on huvitav ja näidendi eetilise paatos lavastuses tuntav.

Raivo Trassiga koos Tallinnast Rakverre tulnud noor näitleja Teet Hanschmidt tegi katset uue lavastusega. Möödunud hooajal R. Rannapi «Agu Sihvka annab aru», käesoleval A. Shafferi psühholoogiline põnevuslugu «Mäng» — kahele mehele. Mängivad Eldor Valter ja Vladimir Käro või Väino Laes. Suurte tõlgendus- ja mänguvõimalustega teos, milles ei puudu tõsine sotsiaalne problemaatika.

Raivo Trass, kes on peanäitejuhina korduvalt rõhutanud algupärase teatri vajalikkust ja tähtsust, lavastas sel poolhooajal R. Kaugveri näidendi «Kui hullusti, siis uuesti» (esialgne pealkiri «Lilled lahkunule»).

Lastele valmis A. Lutsari—V. Liivi näärimuinasjutt «Mis juhtus nääriivanaga» Valdur Liivi lavastuses.

Argipäev.

Rakvere teater elab suu-remalt osalt ratastel. Mängida lavastust 10 korda stacionaaris on hea saak. Aga «Malahhovi» on sel sügistalvel mängitud kokku 23 korda, «Vanu ja noori» aasta jooksul 63 korda näiteks. Kui palju kaob näitlejal aega bussisõitudeks?

Raivo Trass on «Sirbis ja Vasaras» sellest juba kirjutanud, kuidas elab nende praekartulikommun: korteritega on raskusi.

Normaalseks tööks oleks vaja ja juurde kaht proovisaali, dekoratsioonide maalimise saali, garderoobe, rääkimata muudest kõrvalruumidest. Teatavasti on teater vaid kultuurimaja allüürnik.

Ent kui Voldemar Panso 1965. a. Noorsooteatriga alustas, ei olnud selle teatri elu-olu kõrgemal järjel.

Olustik võib kunstitege-

misele mõjuda soodustavalt või pidurdavalt. Pärnu avaras teatrimajas on teine töö- ja etenduse eelatsmfäär kui Viljandis või Rakveres. Aga kui meenutada Priit Põldroosi Töölisteatri väikest maja Maakri uulitsas, mille keegi prantslane kunagi koos «Kolkrossiooperiga» tahtnud ära osta tema ehtsa kerjasmiljöö pärast?!

Kes oskab öelda, kui palju võib kunsti puudujääkidest olustiku kaela veeretada? Aga olustikuhädadest täna veel voo-ruust teha — vist küll ei maksa. Sest kes teab, kui tõsiselt on nendega seotud see ehmata-va kaadri voolavus, mis Rakvere teatri ajaloo silma hakkab.

Teater alustas oma 39. hooaega 13. peanäitejuhiga. Miks siit ikkagi nii kiiresti põgenetakse? Millisel määral võib selles süüdi olla geograafiline asend, kohaliku rahva psüühiline laad, ühiskondlikud ja institutsioonilised hoiakud? Täni-ni meenutatakse Kulno Süva-lepa ilusat algust Rakvere teatri juhina. Kuidas peaks alustama, et kauemaks püsi-ma jääda, juurduda, omaks saada? Ja ühtlasi vaimult vabaks, nooreks ja tööhimuli-seks jääda?

Tööpäev.

Millise poolhooaja lavas-tuse poole ka ei vaataks, ikka jääb närima rahul-olematust. Entusiasmi tegijatel nagu jätkuks: rajoonidega sõl-mitud sõpruslepingud, kohtu-mised vaatajatega, stuudio, esinemised ajakirjanduses rää-givad tõsisest soovist ümb-russe sisse elada, publikuga lähemasse kontakti saada, huvi äratada, teatri ümber elevust tekitada. Aga laste näärikava toodi kunstinõukogu ette kuuenda, üsna musta proovina. Ühtki poolhooaja lavastust ei saa päriselt pidada põhjalikult läbimõeldud ja -tuntud pealis-ülesandega, näitlejavõimeid maksimaalselt rakendavaks, viimistletud, mõjukaks kunsti-tervikuks.

19. oktoobri «Punases Tähes» võtavad «Malahhovi» esiletenduse eel sõna lavastaja R. Lehespalu, kunstnik H. Polli ja elektroonika-insener T. Mägi. Avaldusest jääb paremini meelde tegijate rahul-olu laserkiire esmakasutamise pärast nõukogude teatris kui see mõte, mida lavastusega öelda taheti. Muu hulgas R. Lehespalu märke: «NB! Laserseade on kap-riisne ja õrn tehnika, mis ei ta-lu temperatuuri muutust, rääki-mata transportimisest. Seetottu oleme sunnitud mängima lavas-

tust tema täies hiilgu-ses (minu sõrendus L. V.) ai-nult stacionaaris, kuhu ootame kõiki teatrituvisi lähedalt ja kaugel».

Tallinnas mängitud etendus — tähendab siis mitte päris täies hiilguses etendus — äratas kõigepealt huvi ja mõteldi tänu Arvi Mäe Malahhovi. Tööpoo-lest, selleski helkis ja viiklus lavil punane suletud ring, mis kasvas siruviluliseks tule-keraks. Noh, kena küll! Aga tui-suga seda täit efekti Rakverre vaatama sõita justkui ei kutsu. Pigem sõidaks sinna juba siis, kui ainult seal mängiks oma rolli niisama sugestiivselt mõni teine näitleja nagu Tallin-nas Arvi Mägi. «Lavastuses püüa-me tabada kõige olulisemat, meie AJA hingust, rütmi, ole-must», on öelnud režissöör. La-vastuse rütm ei annagi mahti igavust tunda: ole mees ja püüa iga sõna kinni! Pole venitamist, õhuauke, tarbetuid pause, olut-semist ega psühholoogitsemist. See on tore. Aga peale Malahhovi pole lavil ka õiget inimest. On näidendi ülepeakaala jälgitav tekst ja karakterite skeemkon-tuurid, «ajuründ», mis pigem pär-sib, kui elustab mõlemist. Pole tarvis ega võimalikki lähe-nada näidendis püstitatud prob-leemi, aga keerukamana näha seda ju võiks. Kuidas juhtub, et selles tükkis mõõda tormamises Malahhov inimeseks jäänud on? Vaatamata sellele, et noormehe kujunemise pole jälgitavat loogikat. (Nähtavasti polegi see suurem häda, «Hamletis» näiteks on loogikapuudust juba ammast ajast märgatud.) Küllap avaldub A. Mäe Malahhovi mingi oluli-se sisemine tõde eluline, sot-siaalne, kunstiline? Näitleja usk antud olukordadesse või niisugu-se inimese võimalikkusse ja os-kus seda oma usku ootamatute, kulumata vahenditega väljenda-da. Mõjuv on kontrast välisse veetluse, lihtsuse, inimesenõli-suse ja kujunenud mõtteviisi lootusetu kalkuse vahel. Arvi Mäe Malahhov nagu kõduneks seest-poolt väljapoole, ergutades oma südamliku kestaaga vaataja kaas-tunnet ja tekitades temas seda suurema vastumeelsuse poissi ümbritsevate inimeste suhtes, kellel tema jaoks kaastunde kü-betki ei jätku. Siit süveneb oma-korda mulje, et süüdistus ümb-rusele — koolile, kodule, millit-sa lastetoele — on vähe põhjen-datud ja lihtsustatud.

Küllap pole nende ebareaal-sete, läbinisti halbade inimes-te puhul tegu lavastaja suhtu-mise või žanritaotlusega. Pig-em ehk oskamatusena näitle-jat loodavasse lavakujusse ja konkreetse situatsiooni us-kuma panna.

Rakvere teatrisse on kogu-nenud noori inimesi, kes taha-vad tõsist kunsti ja aktuaal-seid eluprobleeme pidi vaata-jaga suhelda. See äratas süm-paatiat ja kutsus toetama. Kuidas ja mille nimel see ei ole neil vist kellelgi päriselt selge. Vähemalt ei paista see küllalt välja lavastustest. Aga tõsisest tahtmisest ja töös on alati eeldusi iseeneses ja maa-ilmas selgusele jõuda.

Teet Hanschmidt on oma meeskonnaga «Mängu» kallal kõvasti töötada saanud. Tükk kaib veel üle jõu, aga etendust on võimalik vaadata. Näiden-dist pole küll suudetud välja tuua mõjuvat kesket mõtet, kuid selle harali otsadki kinni püüda on parem, kui mõnd ju-ba näidendiga dikteeritud mõt-telagedust taluda. Pealegi on etenduses päris häid haaku-miskohti, mis osutab sobivale osade jaotusele ja võimaluse-le süveneda. Tegevuslik ja põ-nev, leidlikkust, head psühho-loogilist vaistu ja analüüsi-võimet nõudev tükk näitab oletatavasti tegijaile üsna pea-letükkivalt kätte nii mõnedki ametioskuse nõrgad kohad, tõukab otsima ja õppima. Kü-simus: kust? On kuulda, et Raivo Trass tahab kutsuda Rakverre lavastama meie va-bariigi parimaid, suurte koge-mustega režissööre. Peaksid need plaanid vaid teostuma! Raivo Trass ei tohiks unu-stada ka seda, et osa kriitikuid ja teatralaale, kui mitte kogu publik, peab teda kõigepealt heaks näitlejaks. Aga hea, va-bariigi esindusteatri kogemus-tega näitleja ansambelis pakub head õppimisvõimalust teiste-le. (Eelseisvas «Onu Vanja» lavastuses ongi Raivo Trassil plaan kaasa mängida.) Näitleja ja lavastaja peaksid ju reali-seerima end kõigepealt proovi-saalis (meenutagem kas või Trassi õpetaja Voldemar Panso töö- ja elupraktikat) ja siis alles igasugu organisatsioonil-ises, ühiskondlikus ja sõprus-tegevuses.

Teatrile on kiiresti vaja kir-jandusala juhatajat, aga kül-lap on muudki koormust, mil-lest juhtkond peaks oskama vabastada oma lavastajast ja näitlejast peanäitejuhti.

Esimesed marjad sellest ol-melis-organisatsioonilisest ringisebimisest ja sellele taht-matult vastama hakkavast mõtlemisviisistki on juba küp-senud. Poolaasta algupäran-disse, R. Kaugveri näidendisse «Kui hullusti, siis uuesti» suhtus lavastaja Raivo Trass ja tema järgi kogu teater kui hädavajalikkusse kassatükisse. R. Trass leidis näidendi lava-letoomiseks toreda omapoolse täienduse ehk «nipi», aga pool-letel laskis käed rüppe. Jäi nähtavasti lootma — siis ik-ka! — näidendile või «nipi-le», unustades, et keskmisest kassatükist võib ainult siis korralik kunstitöö saada, kui huvitab see sisuline vedru, mis temas ikkagi olemas olema peab, ja kui tema kallal hobu-se moodi tööd teha. Nüüd siis paistabki kriitikule tagurpidi: et sellest põlatud kassatükist pole suudetud kõiki võimalusi välja võtta, et üsna ükskõik-selt suhtutakse näidendis lei-duvasse tervesse mõtteivasse, et puudu tuleb leidlikkusest, mängupeenusest ja -lustistki. Muidugi on koomiline žanr raske kui mitte kõige raskem žanr. Aga kui idee on olemas, maksaks pingutada viimaseni välja, kas või lavastajal endal mõnda rolli dublandina sisse õppides (Raivo Trassile läheks tükis mõni osa, ja meeste-rollid ei olnudki ehk kõige sobivamate näitlejate käes). Just seda viimaseni väljapinguta-mist tahaks tänase Rakvere teatri mõneski lavastuses sel-gemini tunda (nii nagu seda oli tunda «Vanades ja noor-tes»), sest ainult sealt võib täit hoogu saada enesetäien-damise himu. Ja vastupidi, al-les korralikud ametioskused vabastavad näitleja ja lavas-taja looma maksimaalselt, an-de piirides. Pealegi märkab vaataja imeise terasusega, millal pakutakse talle võima-likult kõige paremat, millal ülejalatehtud tööd.

Rakvere teatrisse on kokku sõitnud hulk haritud, entusias-mist veel õhetavaid noori mehi. Tuleb taguda rauda, kuni see tüline on! Kõigepealt — proovisaalis!

See, kes võtab filmi «Naine kütab sauna» pealkirja ülekantud tähenduses ja häälestub komöödiat vaatama, pettub. Komöödiat ei tule. Ka la dolce vita eesti moodi jääb napiks. Lugu on tõsine. Need, kes vaatavad lõpuni, leiavad, et vastavalminud «Tallinnfilmi» teos on küllalt tuumakas asi. Siit saab kaasa mõtteid elu, inimeste ja aja üle. Muutuste üle meid ümbritsevas elus.

Saunakütmist tuleb aga filmis ette küll. Mitmelgi korral. Kõigepealt teeb seda tõepoolest naistööline Anu Soldam, kelle tehasedirektor Markus (Mati Klooren) maale komandeerib, sest väliskülalised on tulekul. Anu (Ita Ever) on sõiduga nõus, sest töö on töö ja mis selles saunanaisekski olemises piinlikku on. Sedaviisi selgitab Anu ärasõitu oma Katrinist (Tene Ruubel) tütrele, keda ta üksi kasvatab ja kes nüüd omapead linna jääb.

Juba tegevustikku sissejuhatavates lühikestes episoodides loob režissöör Arvo Kruusement mõõdukalt eepilise rütm, millesse hästi mahub konkreetne, napisõnaliselt oluline argitegevustikust. Bussisõit, lumesaha palumine, kahlamine läbi lume saunani, uste avamine, vihje algavale korrastruudile. Operaator Jüri Garšneki kaamera jätab meid küll rahuliku jälgija rolli, aga ei mõju ükskõikseks ega igavalt. Ta on režissöörile küllaldane liitlane rõhkude paika panekul ning valitud laadist hoitakse kinni lõpukaadri. Ja siin on see tähtis, sest ekraaniteose õnnestumises on oluline kaal antud Anut ümbritsevale praegusoludele ning argipäevastele olukordadele. Neis asjaoludes on tunnustusväärselt toeks olnud ka Imbi Linnu kunstnikusilm. Orgaaniliselt sulab filmi Veljo Tormise muusika.

Stsenarist V. Valutski on teinud Villem Grossi «Talvepuhkuse» motiivistikust väga ranget valikut. Teel ekraanile loobuti veelgi mõnedest takkudest. Praegu näeme Anu Soldamit vaid kitsalt konkreetse ajaloos — pisut pikenenud saunakütmiskomandeeringu vältel. Ära on jäänud mõttelised tagasipõiked tema varasemasse ellu. Pole vastuolude näitamist ammaga, ei arst Tõnu Soldamiga abiellumise ega

Kellele kõetakse sauna

lahkumineku vaagimist. Too on filmis üsna kõrvaline kaju. On see vaesestamine? Autorid usuvad oma täheesse ja veenavad valitud tee õigsuses.

Nõnda saab keskseks selle lahutatud töölisnaise argipäevane elusituatsioon. Lihtne see pole. Elu pakub üha hingejõudu kulutavaid olukordi: tuleb välja kannatada üleolevat kohtlemist, maha salata enese mure, taluda endasundimist nõudvaid kohtumisi, teha igapäevaselt head nägu ka siis, kui südames pitsitab mure. Rääkimata pingetest, mida tekitavad kokkupuuted inimestega, kes kunagises elus on etendanud valusalt osa. Ka sellest kõneleb meile ekraan läbi Anu Soldami argipäeva.

Ita Everi Anu Soldam ei tee sellest kõigest ühelgi puhul numbrit. Ka elu ei hakka paistma talle tumedates värvides. Anu terve loomus võtab ettetulevat enamasti kui paratamatust, mis vaid lõpmatult väsitab. Samas me tajume, et Anu tunnetab alatasa nende asjaolude või olude vastuvõtmist. Ent mida teha, kui kiirabi kutsuja ees üks kinni virutatakse (neil omad asjad klaarida) ja tuleb kahlata üle välja kaugete lautade poole? Või siis, kui bussijuht tõrjub tüdruksa Anu sõimades välja? Aga kuidas peakski ko-

husetundega tööline reageerima direktori etteheidetele jäänud raumata jäetud augu pärast? Anu haarab kirve ja tormab meeste silme all seda ebanaiselikku tööd tegema. Asja paneb õiglaselt paika teistsuguse suhtlemisega harjunud giid Olja (tema mängib sümpaatseks Svetlana Orlova), kes jääbki ihkavad mehed sellele meestetööle juhatama. Nõnda ongi paljud neist väsitavatest paratamatustest tegelikult suhtlemiskultuuri või kohtlemisharjumuse probleemid. Endastmõistetavalt oma sotsiaalsete juurtega. Aga ehk ületatavad või välditavad?

Anu on selles filmis määrav karakter. Tema on see, kellega koos liigume, üle elame, näeme, arvame, vähem arutame. Läbi Anu jõuab vaataja teni autorite eetilise positsioon, mis peab saama ka nende omaks. Ja saabki. Vahel isegi vaid näitleja näol peegelduva hetkelise mõttevirve või mängulise nüansi kaudu. Ita Everi loodud Anu Soldam on meistritöö. Tema Anu on hella sisetundega, 'veidi' endasse pöördunud paljutki taluv, aga kindel põhimõtetes ning lõplik kord tehtud otsustes. Karakteri sügavuti läbituntusele osutab kas või matusele järgnev lühike kõnelus, kus ta tõrjub Tõnis Soldami

lepituskatse. Anust paistab nii elatud elu kui ka ta oleviku seisund. Mõtlemapanevalt.

Ajamärgid ja suhtumised. Näib, et nende edasiandmine on režissöör Arvo Kruusemendi üks tugevamaid külgi: ta oskab näha inimest ajas. Kindlalt lisanduvad siia oskus ning hea silm näitleja rolli valida. Ja võime moodustada ansambel. Küllap on veel kõigil mees «Kevade»-filmi karakterite tõetruudus. Ja järgnenud «Suve» võluvalt täpne ajastusse viiv retro. «Naine kütab sauna» kinnitab neid voorusi. Režissöör oskab hinnata teise plaani väärtust, mille näitleja endaga kaasa toob. Katrin Välbe eluõhtusse jõudnud Aita-tädi kaudu saab tunnetatavaks kaduva põlvkonna maailm, kellest jäävad põlise Taose talu hooned, mille vastu omastest nüüd keegi huvi ei tunne. Või saabki sealt majandilise manööverpina, nagu huvitub kohe Aita-tädi surmast kuulnud sovhoo-sidirektor. (Jällegi usutav rollilähendus.) Aga filmi lõpul pakub režissöör plikaohu Katrini nii lootusrikkalt siiralt-õnneliku naeratuse, nii täpse, et hakkad uskuma: ka Taosel on tulevikku.

Et kogu filmi struktuuris etendavad episoodilised tegelased olulist osa, siis tuleb eriti

hinnata režissööri võimet moosaiigist moodustuva terviku nägemisel, sisemiste seoste leidmisel. Õnnestunud episoodiliste rollide loetelu läheks pikale. Nimetagem siin veel Mati Klooreni direktoripinge ilmestust, V. Käsperi advokaat Vootes tabatud ajavaimus mõtlejat. Või Enn Klooreni näitlejaikupära, mis asetab ansambelis täpselt paika joviaalse saunataja kaju. Ja omale kohale toob Heino Mandri professor Mooritsa maailma, mis filmi lõpul vastandub Anu eluringile.

«Naine kütab sauna» mõjub oma lihtsakoelisuses küllalt terviklikult. Selles filmis polegi ka pretensioone rohke-male, kui ta on. See on justkui vabastanud tegijad sage-li meie filmides ilmnevatest ponnistustest. Ilma tagasi-vaadeteta argitegevuste reas saavad oluliseks kolm sündmust: väliskülalistele korraldatav saunaõhtu, matus ning noorte saunapidu. Need liigendavad olustikutasandit sündmustikuliste sõlmedega päris piisavalt. Tagasivaadetest loobumisele on saavutatud avatum vorm, mis viibki lähemale jäädvustatud tegelikkuse muljele.

Siit hetkeks eesti filmi arengule tagasi mõeldes tundub, et meie suuresti kirjandusteostele tuginev film on sageli juba a priori taotlenud mingisugust kirjandusteostele sugulaslikku ülesehitust, mis filmi toonud literatuursust. Hea, et sellest on viimasel aegadel hakatud üle saama. Üha enam näib meie filmi iseseisvust.

On isegi kuidagi ootamatu, et nii otsene ning lihtne süžee tekitab ka süvahoo, mille üksikud keerised kisu-vad sootuks avaramalt nägema inimeste ja rahva elu ka hoopis suurema ajajõe voolus. Aga see on ikka olnud tõelise kunsti tunnuseid. Üldistada on vara, aga eks see-ki ekraanitöö vihja sinnapoole, et uue kümnendi lävele jõudes on ka eesti film mine-tamas vaatamängulise lohu-taja rolli ja kujunemas isiku-pära ning ande ilmutajaks, oma ajastu sotsiaalsete probleemide peegliks.

«Naine kütab sauna» on tõend sellest, et stuudio on pööranud pilgu praegusaega. Mõndagi jääb siit silma ka siis, kui näidatakse, kuidas ja kellele kõetakse sauna.

ENN KALDA

ANU SOLDAM (ITA EVER)

AITA-TÄDI (KATRIN VÄLBE)

SAUNAPIDU VOTAB HOOGU

TÄHELEPANU!

LAHTINE NÄIDENDIVÕISTLUS

Tuletame veel kord meelde, et septembris 1978. a. kuulutasid Eesti NSV Kultuuriministeerium ja Kirjanike Liit välja Eesti NSV 40. aastapäevale pühendatud LAHTISE NÄIDENDIVÕISTLUSE. Selle eesmärk on rikastada juubelihooajal meie teatri repertuaari uute, õhtut täitvate, ideelis-kunstiliselt kõrgetasemeliste näidenditega, milles leiavad eredat kujutamist meie kaasaege kogu oma laiahaardelisuses ning kompliteeritud, meie rahva kangelaslik minevik, tööliste, maaelanike ja haritlaskonna tegevus uue elu ehitamisel.

TINGIMUSED:

Kõik soovijad võivad esitada võistlusele mitmesuguses žanris õhtut täitvaid näidendeid, mis vastavad võistlustingimustele. Tähtaeg on 1. september 1979. Näidendid esitada (saata) märkusõna all kolmes eksemplaris masinakirjas aadressil: TALLINN, 200 001, G. OTSA 5, EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI TEATRI-VALITSUS. NÄIDENDIVÕISTLUS. Lisada märkusõnaga varustatud kinnine ümbrik autori andmetega (nimi, vanus, elu-ja töökoht).

Näidendeid hindab Eesti NSV

Kultuuriministeeriumi ja Kirjanike Liidu kinnitatud žürii.

Parematele on ette nähtud preemiad, mille žürii jaotab oma arandamiseks järgi üldsumma (6000 rub.) ulatuses. Ideelis-kunstiliselt õnnestunud näidendeid on Eesti NSV Kultuuriministeeriumil õigus omandada kehtivate honoraritariifide alusel. Teose esiklavastuse õiguse annab Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Teatri Valitsus.

Võistlusnäidendit ei tohi autor esitada trükkimiseks ega lavastamiseks enne võistlustulemuste väljakuulutamist.

ÜLELIIDULINE TEATRIÜLEVAATUS

V. I. Lenini 110. sünniaastapäeva puhul toimub meie maa draamateatrites, muusika- ja draamateatrites ning muusika-teatrites lastele ja noortele mõeldud lavastuste üleliiduline ülevaatus. Selle korraldavad 1979. aasta jaanuarist 1980. aasta detsembrini NSV Liidu Kultuuriministeerium, ÜLKNÜ Keskkomitee ja Ülevenemaaline Teatriühing.

Ülevaatus peaulesanne on aktiveerida loominguliste kollektiivide poolt lastega tehtavat tööd ning luua uusi lavastusi kodumaast, parteist

ning noorte ustavusest isade revolutsiooni-, võitlus- ja töötraditsioonidele ning Lenini ideedele.

Ülevaatus teeb kokkuvõtte üleliidulise žürii, kelle eesotsas on sotsialistliku töö kangelan kirjanik Sergei Mihhalkov. Žürii koosseisu kuuluvad nimekad teatritegelased, samuti loominguliste liitude esindajad ja pedagoogid. Pari-maid kollektiive autasustatakse esimese, teise ja kolmanda järgu diplomitega ning rahalist preemiat.

TIINA PIKAMÄE

100 AASTAT
EESTI RAIDKUNSTI

AKT

SKULPTUURIS

«Midagi imestama panevat selles pole, kui muuseumides haarab tavalist vaatajat üksikõiksus, isegi ärritus, nähes terveid ridu kas alasti või rietatud, peaaegu ühesugustes poosides, kas paremale või vasemale pööratud marmor- ja pronkskujusid, mis erinevad üksteisest justkui ainult atribuutide poolest.» Nii kirjutab tuntud kunstiteadlane Boriss Vipper oma skulptuuriartiklis. (B. Vipper. «Kirjutised kunstist». Moskva, 1970. lk, 199.) Tundub, et paljud külastajad võivad sattuda praegu Kunstihoones avatud näitusel «Akt eesti skulptuuris» samasse olukorda, sest siin on näiline sarnasus veelgi suurem, puudub ju isegi tavapärane «riietatult või riietamata» vahe. Ja kuigi mingil määral tekitavad vaheldust torsod, siis on neidki küllaldane hulk, et taas «ühetoonilisuse» muljet luua.

Mis pakub siis näitisel huvi? Eelkõige see, et nii tihe «sarnasus» toob maksimaalselt välja skulptuuri looja individuaalsuse, tema võime avada teose kunstilist mõju, tehnilise teostuse korrektsuse ja palju muud. Lisaks annab väljapanek ülevaate (mõnevõrra küll ahendatud) eesti skulptuuri ühe kindlalt piiritletud loogu umbkaudu sada aastat kestnud arengust. Algas ju ekspositsioon nii ajaliselt kui ka avateoseid A. Weizenbergi, meie esimese kutselise skulptori «Eeva» (marmor, 1889/93) ja jõuab läbi pika arengutee paljude mõõduvõrd aastal ning just selle näituse tarvis loodud tödeni. Praegu on Kunstihoones välja pandud 35 skulptori ligi 80 teost. Ekspositsioonis langeb põhirohk nöödiskujurite loomingule. Varasematest on esitatud küll kõigi meistrite taiesed, kelle loomingus oli aktiskulptuuril põhiline osa, kuid nende teoste arv oleks võinud suurem olla. Samas on tänapäevaste kujurite loomingut küllaltki palju, ka niisuguste skulptorite taiesed, kelle aktiivsel loometeel pole aktiskulptuur suugugi peamine või ei ole nad suutnud seda veenvalt väljendada. Minevikupärandile (ma mõtlen siin kunstiteoseid, mis loodud enne sõda, või juba manalasse varisenud meistrite loomingut) ja nöödiskujurite kunstiloomingule läheneb meil on kriteeriumi alus olnud erinev. Põhjused on iseenestest lihtsad ja loomulikud. Minevikukunsti loomispäevist on nii palju aega möödas, et seda võib nüüd rahulikult, kaalukalt ja eelkõige kunstimeisterlikkuse seisukohalt hinnata, noppides välja ainult parimad ning tunnustlikumad taiesed. Praeguskunst jääb aga liiga lähedaseks, tema taotlused ja käsitlused suhteliselt ükstei-

sest erinevaiks, tänase kunsti peajooned on veel välja seadmata — see kõik tingis vabama tee andmise igale tegijale, kes esineda tahtis. Ja et skulptuuri viljelejate arv on suur, siis on näitusel nöödisteoseid minevikupärandiga võrreldes tunduvalt rohkem, ehkki ajakaal vajab mõõdaniku kasuks.

loolise arengu kulgu silmas pidada. Suure saali tagumine osa kuulub marmorile, kuhu kujundaja on koondanud teoseid terve sajandi läbilõikes: mõõduvõrd sajandist A. Weizenbergi lastefiguurid, A. Adam-

August Weizenberg. «Sügis» [marmor, 1886]

Kujundaja Leonhard Lapini roll osutus raskeks: tal tuli kõlama panna ikkagi saja aasta jooksul loodud mitmesuguste lähtealustega teosed, mis erinevad nii oma mõõtude kui ka materjali poolest, tuli leida igapähele oma koht. Suuremas osas on L. Lapin lähtunud materjali isepärast, kuid püüdnud ka võimalust mööda aja-

soni «Laine ainuke suudlus», «Pallase» koolkonnast pärit E. Kõbarsepa taies ning meie kaasajast E. Kirsi ja H. Palmi teosed. Raidkunst kauneim materjal marmor, mille hurma loovad pealispinnast läbitungiv küllastunud valgus ja kontuuride hääbumine selles, ei leia tänapäeval Eestis peaaegu enam üldse rakendamist. (Juba

seetõttu on H. Palmi «Hetke» meeldiv vaadata, et taies on ses õilsas materjalis.) Käesoleva sajandi alguspäevist said Eestis skulptuuri põhimaterjalideks puu ja pronks, mis on selleks jäänudki. Graniidi paarikümneaastane hiilgeaeg (meenutagem A. Starkopfi, V. Melliku, H. Halliste loomingut) taandub praegu töömahukusest tingituna taas. Viimaste mohikaanlastena raiuvad graniiti veel E. Kirs ja E. Haggi. Pronksil on teiste materjalidega võrreldes palju eelseid: ta on vastupidav, tundlik ning — mis kõige tähtsam, — pronks on täna eesti kujureile suhteliselt kergesti kättesaadav. Erinevalt marmorist, mis nõuab kinnist ruumi ja lähedalt vaatamist, tahab pronks suuremat avarust, et ta tumedale siluettjoonele rajatud võlu paremini välja tuleks. Seesugust materjalide omapära on ka L. Lapin arvestanud.

Eesti skulptuuri, aga eelkõige aktiskulptuuri areng on olnud sujuv, ilma eriliste hüpeteta, ajastu vormitaotlusi arvestav (ehkki mahendatud kujul). Enamasti jääb meie aktplastika natuuri jälgivaks, inimkeha kergelt idealiseerivaks, temast ilu leidvaks, alles viimastel aastatel võime näha deformeeritud modelleeringut suurema väljenduslikkuse nimel. Alasti figuuri viljelemine avardab plastika temaatilist mahtu: talle antakse kanda sümboli osa, ta muutub tunde- ja meeleoluvärvundite, aga ka aja kulgemise võrdkujuks. Aktplastika abil saab lihtsamini esitada mütolooqilisi ja allegoorilisi kujusid, mille osakaal oli eriti suur meie esimese skulptorite A. Weizenbergi ja A. Adamsoni loomingus.

J. Koort ja A. Starkopf, eesti kujurite teise põlvkonna esindajad, said nii nagu eelnevadki oma kunstihariduse veel väljaspool Eestit. Nende teha jäi meie raidkunst toomine praegusaega, eesti rahvuslikule kultuurile kindla olevikulise kõla andmine ja viimine ühtlasi laiemale pinnale. (Mõlemad olid meie esimesed skulptuuriõpetajad.) Koorti mitmekülgse loomingu üks osa, aktplastika pärineb käesoleva sajandi kahekümendaist aastast. Nagu kogu tema loomingut, nii iseloomustavad ka aktplastikat eriline rahu ja suurejoonelisus ning harulda-

ENN PÕLDROOSI

maalid Moskvast

Kui jagada kunstnikud kaheks rühmaks: ühele poole need, kes tööst töösse kasutavad enam-vähem samu vormivõtteid, ja teisele poole kunstnikud, kelle üksikute teoste vormikõne võib olla täiesti erinev, siis Enn Põldroos osutub küll kindlalt teise rühma kuuluvaks. Ta on neid meistreid, kelle üksikteos võib vahel mõnel üldnäitusel tähele panemata jääda, nagu kaotki minna ja seda mitmel põhjusel. Esiteks sellepärast, et ta küllalt sageli võtab näitusele tulijalt (seega ka kriitikult) äratundmisrõõmu, vanatuttavaga kokkusaamise eluvuse, mida meie maalijate enamik tavaliselt pakub ja mis vaatajaile nii südantsoojendavalt mõjub. Ka näituse vaheline periood on tema jaoks liiga pikk selleks, et ta tööde vormikõne ei muutuks. Teine ja peamine põhjus on aga ilmselt asjaolu, et Enn Põldroosi maailm, tema eetilise ja esteetiline programm ei mahu ühte pilti, peaaegu iga ta teos avab tema kunstniku isiksusest uue tahu. Seega tema taotluste mõistmiseks ei piisa kahe tööga tutvumisest, neid on vaja korraga näha kaksikümnenä.

Moskva südalinnas, NSV Liidu Kunstnike Liidu näitus-saalis Kuznetski Mostil on avatud Enn Põldroosi personaalnäitus, mille ekspositsiooni kuuluvad 51 maali tema viimase üheteistkümnenda aasta loomingust. Selline kogum töid annab juba hea ettekujutuse Enn Põldroosi loomingu suundumustest.

Praegusjuhuks on oleneb üldmulje, näitusest saadav emotsionaalne kogusumma suuresti ka teoste järjestusest. Kunstnik on loobunud piltide reastamisest valimissaja järgi, ta pole seadnud põhiprintsiibi ka seda, et ühes saalis oleks peaaegu portreel, teises kompositsioonidel jne. Ei, Enn Põldroos pole näituse kujundamisel juhindunud mitte teoste välisest sobivusest, vaid nende seestmisest kooskõlast või kontrastist. Tulenus on seaduspärane, kuid ikkagi ülatav. Vaataja ees seisab meis-

ter, kes toob oma mõtte jonnakalt esile kõige erinevamate vormivõtete kaudu üksiktöodes ning võimendab selle teoste reastusega. Kunstniku isiksus, tema mõttemaailma eripära, tema ettekujutus oma kunstnikumissioonist tulevad siin eriti reljeefselt välja. Ta on kunstnik, kes kõigepealt arutleb ja siis maalib, enne mõtleb ja siis ütleb ning seejärel mõtleb tehtu üle järele. Sellest ka tema kompositsioonide jutustavus, sellest vastuolude rohkus, iseendale vastuvaidlemine, kahtlemine. Enn

Põldroos ei karda konflikte oma töödes, ta nagu leiutab neid, pingestades niiviisi teoseid. Kahe maalilaadi kokkupõrge ühes töös on kõige kergemini silmahakkav, samuti vastandlikkus vormivõtete hoogsuse ja dünaamilisuse ning jutustuse rahuliku voolavuse vahel. Vastandusi on aga enda ja mitte ainult lihtsate binaarsete opositsioonidena esiletõusvaid. Muidugi on kümne aasta jooksul toimunud nihkeid mitmesuguste vastanduste kasutamises. Kunstnik ise on öelnud ja seda tõestab ka näitus, et kuuekümne aasta-seitsmekümne aastaate piiril loodud töödes on põhirohk üksikkujundite kontrastil, kusjuures mõned teravalt väljamaalitud detailid lõhuvad üldist maalilist kude ja loovad pingevälja. Hiljem tulid üleminek rõhutatuks maalilisele käsitluslaadile ja maaliliste objektide vastandamisele ning seejärel pöördumine eriti teravdatud, lakoonilise vormikõne poole. Viimastes töödes on ilmne kahe printsiibi, teravdatud, hüperrealistliku ja pehmelt maalilise ühendamine, sünteesitaotlus. Ei julgeks neist võimalustest mõnd teise arvel esile tõsta, kõiki on Enn Põldroos õnnestunud kasutanud. Võib isegi öelda, et mõnede varasemate tööde tuum avaneb uues kontekstis kuidagi täielikumalt. Teosed, mille kohta Ene Lamp seitse ja pool aastat tagasi väitis, et need rabavad vaatajat šokilöögiga, tunduvad täna vaatamisel palju taltsamad. Se-

Enn Põldroos. «Inimesed ja masin» [õli, 1977]

ne plastiline selgus. Täielik lõpetatus paistab silma nii «Istuv naine» (pronks, 1926) kui ka «Seisvas naisfiguuris» (puu, 1928/29). Kujur välitis igasugust literatuursust, ta ei pretendeerinud sellele isegi teoste nimetustes. Ent Koort jäi ka siin erandlikuks, sest järeltulevad põlved sidusid end sellega uuesti, pannes nüüd pearõhu emotsionaalsele sisule. Starkopfi loominguga kaudu sai valitsevaks tunnete ja hingeelamuste kajastamine, mis iseloomustab tema pika arengu läbikäinud figuurplastikat. Kahekümne aastate nõtkest, ülespoole sirutuvatest aktidest näeme siinses väljapanekus elamuslikku «Siiani tantsu» (pronks, 1926) ja lüürilist «Florati» (puu, 1927). Järgmisel kümnendil hakkas meistrit huvitama graniit, mis hiljem saigi ta lemmikmaterjaliks. Graniiti vormides andis kujur oma teostele suure lihtsuse ja üldistatuse, kompositsiooni suletuse, millele lisab ilu kivi enda loomupärane ilmekus. Loomingu keskkeljel sündinud «Ohtu» (graniit, 1937/38) ja hilisaegadel graniiti raiutud «Kivilill» (1958) annavad ilmeka näite nüüd juba tuntuks saanud starkopflikult stiilist. Starkopf oli kogu kunstikooli «Pallas» tegutsemisajal põhiline skulptuuriõpetaja ning määras ka skulptuuriatletjee ilme. Ajapikku vajutas ta pallasliku pitseri enamiku sealt võrsunud skulptorite loomingu, millest oli isegi palju aastaid hiljem raske loobuda (vaadelgem vaid H. Halliste ja E. Roos'i hilisemaid töid). F. Sannamees, esimene Eestimaal skulptorihariduse saanud kujur, eemaldus peagi õpetaja otsese mõju alt («Naisfiguur ülestõstetud kätega», pronks, 1924), saavutades täieliku iseseisvuse. Tema kujurianne avaldus kõige ehedamalt portreedes, kuid otsekui kõrvalepõikena oma loominguga pealinnist lõi Sannamees mitmeid huvitavaid teoseid aktiplastika vallas. Neis on kõige vähem märgata maailmisust, mediteerivat lähenemist, nagu näeme seda teiste pallaslaste loomingus. Võrreldes tema töid vaid M. Saksaga kauniste marmorikompositsioonide või E. Kübar-

sepa jaapanliku istuva naise- ga. Saks tundehehelling on isemoodi ilmutus kindlasti paljudele. Harva võib näha skulptuurteostes sellist nõt- kust, lüürilisust ja maalilisust, erilist võlu annab marmori

Liigi kahekümneks aastaks kat- kes aktiplastika viljelemine (Suure Isamaasõja rängad aastad, pärast sõda tekkinud uus kunstis- tuatsioon, milles aktiplastikat peeti liiga kitsarinnaliseks). Pikk puhkepaus ei tule alati kasuks, edasi minna suutsid ainult need, kellel oli kogemusi. H. Halliste ja E. Roos olid õppinud «Palla-

ratiivsuse ja kunstilise mõjuvuse. Roos'i loomingus ilmneb kõige enam ohustikulist lähenemist, mis valitses meie kunstis viieküm- nendail aastail. Ta on vahest ai- nuke, kes suutis selles laadis luua niisuguseid aktifiguure, mis ajast seadud katsumustele vastu panevad tänu eelkõige motiivi üllatavale inimlikkusele. Roos'i keraamilistest teostest tahaks eriti esile tõsta taieist «Allikal-» (1960). See ilmeka ja südamlik teos võidab palju juurde värvi- tooni ja pinnafaktuuri nüansi- rikkuse läbi Dekoratiivraidekunst- loojatena on tuntud meie vanim skulptor J. Raudsepp ja E. Kirs. Nende loomingut pole käesolevas artiklis mõtet iseloomustada, sest mõlemalt on näitusel väljas juhuslikud töid, enamik nende dekoratiivseid skulptuurakte kau- nitab parke ja haljasalasid või on mõeldud selleks.

Uus huvitatus aktiplastika vastu pärineb käesolevast ajast, seitsmekümendaist aas- taist. Nüüd väljendatakse alasti inimeha modelleerimise kaudu nii sünteetivaid vormi- taotlusi (E. Viies) kui ka emot- sionaalset energiat (Ü. Oun). Juba kuuekümnendate aastate lõpus lõi M. Varik huvipakku- vad «Torsod» (puu, 1968, 1969), millest suurema kunstielamu- se jätab 1969. aastal loodu. Eelmainitus avaldub üldistus- tase on omapooldi ainulaadne. See ei tähenda, nagu oleks skulptuuripildist kadunud na- tuuri jälgiv, kergelt idealisee- riv käsitus. Hingesööbinud kunstielamuse pakkus omal ajal E. Kolgi «Venus» (pronks, 1970), jättes siiani seitsme- kümnendate aastate üheks kaunimaks nii aktiskulptuuri kui ka üldse figuraalplastika vallas. «Venuse» pronksipinna täiuslik viimistlus mängib siin suurt osa, kuid ühtne, klassi- kaliselt selge vormikõne veelgi rohkem. Alasti keha model- leerimine kannab nii emotsio- naalse kui ka karakterse rõ- hu näolt kehale, keha proport- sioonidele ja hoiakule, vabasta- des näo miimilisest mängust. «Venus» on tänapäeva akti- plastika üks vähesi teoseid, mis on seda momenti arvesta- nud. Skulptori kõige värskem teos «Merekarbi kuulaja» (pronks, 1978) kaotab palju just seeläbi, et näole on jäe- tud kanda liiga suur emotsio- naalsus, keha seevastu mõjub tuimalt. Omanäolisemaid kunstnikuisiksusi tänases kunstis on Ülo Oun. Kujuri kord teravalt nurgeline, kord

ümaralt paisutatud vormikõne on nüüd juba taandunud klas- sikaliselt selge, kuid ikkagi eredalt isikupärase modellee- ringu ees, nagu näeme seda «Isas ja pojast». Mainitud teos, mis esmaesitusele tekitas palju elevust, seahulgas vääriti- mõistmist, on praeguses situat- sioonis kaotanud suure osa oma emotsionaalsest mõjuku- sest, pakkudes rohkem intel- lektuaalset elamust. Jäeb mulje (teades ja tundes «Isale ja pojale» järgnenud teoseid «Otsija» ja «Ohver»), et skulp- toril oli seda taieist vaja vahe- pealse etapina, edasiminekuks uuele astmele. Tema varasemast aktiplastikast väärib enam esiletõstmist «Akt O. Subbile» (pronks, 1974). Omapärane maailmanägemine ilmestab A. Kuulbuschi taieiseid, milles hoolega välditakse jutustata- vust. (Ses mõttes võib tema puhul näha eeskujuvõttu Koor- ti loomingust.) Teoste mõjukus rajaneb figuuri hoiakust tule- neval emotsionaalsel pingel, nagu täheldame seda ka «Seis- jas». H. Palmi loomingus moo- dustavad suurema osa akti- figuurid. Viirhane taies selles vallas «Hetk», kaunistl töödel- dud marmorteos, jätkab püüt saavutada suuremat kunstilist tinglikkust ja samas tabada hetkemeeleolu.

Kõnesolev näitus, andes üle- vaate eesti aktiplastika käidud teest, toob vahest nüüd, mil skulptuurid on tehtud silma- le nähtavaks nii ajalises järje- pidevuses kui ka arengulises seostuses, kõige paremini ja selgemini välja eesti skulp- tuuri viimaste aastate kiirete muutuste põhjused ja seosed, annab arusaadava ettekujutu- se kogu meie skulptuuri areng- guteest. Selles tuleb vahest näha näituse «Akt eesti skulptuuris» põhilist teenet.

Hilja Palm. «Hetk» (marmor, 1978)

enda ilu. Samuti oli suur osa «Pallase» skulptuuriatletjee il- me väljakujundamisel V. Mel- likul, kes on ühtlasi M. Saksaga pikaajaline õpetaja kõrgemas kunstikoolis. Melliku loomingu tipuks said suuremõõtmelised lihvitud graniidist poeetilised naisaktid, mis kuuluvad eesti skulptuuri paremikkusse.

se» kunstikoolis, kus aktiskulp- tuuri viljelemisel olid kindlad traditsioonid. Halliste taieised ongi tugevasti traditsioonipä- rased, tema aktiplastika hästi seos- tatav eelneva eesti aktiskulptuu- riga. Nagu ta õpetajal nii on ka tema enamik loomingust viitud graniit, millest ta raius väike- si melanhooleid naisfiguure. Skulptor vastandab neis hooli- kalt lihvitud kehapiina tahuma- ta graniitlusele («Istuv figuur», 1958), saavutades niivõrd deko-

davõrd oleme harjunud tollal veidi ehmatavana tundunud võtetega. Jäänud on aga kunstniku jutustus, mõtisklus talle tähtsatena tundunud as- jadest ja see haarab meid ka täna. Näitus veenab järjekord- selt, et Enn Põldroos on eel- kõige inimeste ja inimegevus- se maalija, seejuures on ta ühtviisi veenev nii vanatesta- mentliku hõnguga «Sõoma- ajas» kui ka tänapäeva Ameer- ica Ühendriikide tänavame- melu kujutades, nii palju- figuurilises «Sõnades» kui ka lihtsalt istuvates või seisvates portreefiguurides. Siinkohal pean meenutama, et mitte ala- ti pole tema loominguga õnnest- unum osa olnud figuraal- maal. «Eesti kunsti ajaloo» an- takse Enn Põldroosi varajas- tele töödele järgmine hinnang: «Mõneski kompositsioonis esi- neb puisust, pehmed soojad toonid kippusid mõjuma tuh- milt, teose ideestik pole väl- jendatud küllalt selgelt ja kunstiliselt veenvalt. Mitmed- ki neist räägivad rohkem kunstniku püüdlustest kui õn- nestumistest. Selgepiirilisem kunstiline tunnetus ilmneb te- ma 1960. aastal Krimmi mat- kalt kaasa toodud töödes, mil- le hulgas näeme elavalt maa- litud etüüde loodusest ja port- reesid.» Praeguses loomingu- järgus on lugu teine: läinud suvel jäädvustatud Dalmaat- sia vaated (neist kahte võis näha viimasel ülevabariigili- sel väljapanekul) on Moskva ekspositsioonis kõige vähem ütleavad teosed. Kunstnikule ilmselt ei sobi otse loodusest (pealegi veel võõrast) maha-

maalimine. Ka 1976. aastal loodud merepiltide sarjast esitatud viis lõuendit mõjuvad ülejäänud näituse foonil kui- dagi loomulikuna, seaduspä- sel salonginäitusel oli selliseid marime paarkümmend, tundus see teatud taotluse sirgjoone- line esitus mõnevõrra köitva- mana kui nüüd, mõjukamate teoste kõrval. Samal ajal aga ei või alla hinnata Põldroosi kui maastikumaalijat: just vii- mastes töödes, «Sügisese pas-

toraalis» ja «Maastikus valge hobusega» on ta jäädvustanud midagi Eesti loodusele hästi omast. Neis ei jää kõlama mitte niivõrd mulje ja meele- olu kui tunne, et autor on tabanud peamise, kõige püsi- vama ja jäävama.

Enn Põldroos on väitnud, et ta ei püüa maailma paranda- da, vaid seda mõista. Näitus viib mõttele, et kunstnik on samu asju näinud eri aastatel erinevalt. Ja see paistab kui-

dagi loomulikuna, seaduspä- rasena: on autor ju järgmist teost maalides uus inimene, eelmise kogemuse võrra tar- gem ja miks peaks ta siis pä- ris endist meelt mõtlema (ning maalima)?

Moskva näitus annab huvi- tava pildi ka sellest osast, mis on Enn Põldroosil olnud meie kunstis traditsiooniliseks muu- tunud väljendusvahendite rik- kastamisel uute väljendusvor- midega. Ta on teinud seda julgelt, isepäiselt, kedagi ot- seselt jälgendamata. Et tema varasematel aastatel pakutud vormikuulutus on leidnud tee paljude kunstnike loomin- gusse, siis sobib paremini näi- teks üks tema uuemaid teo- seid, möödunud aastase Tallin- na kunstnike kevadnäituse väljapanekus olnud «Töö». Eks selle maali vaderiks olnud ik- kagi hüperrealism: detaili esi- tamine loomulikult palju kor- di suuremana, põhimõtteliselt sarnaste objektide kordused ja veel mitmed otseselt sellele viitavad tunused. Kuid ühen- dades hüperrealistlikud ele- mendid traditsioonilise maali- lise käsitluslaadiga, rakenda- des meie kunsti foonil uudsei- na tunduvad võtted oma mõt- te teenistusse, on autor suut- nud luua ühe kõige kaaluka- matest tööteemalistest maali- dest eesti nüüdiskunstis. Prae- gu uudistatakse seda kompo- sitsiooni (vähemalt algul, vä- hemalt esimesed minutid) just värske vormikõne tõttu. Loo- detavasti jagab see tähele- panuväärne teos Enn Põldroo- si varasemate tööde saatust ja viie aasta pärast jõuab vaata-

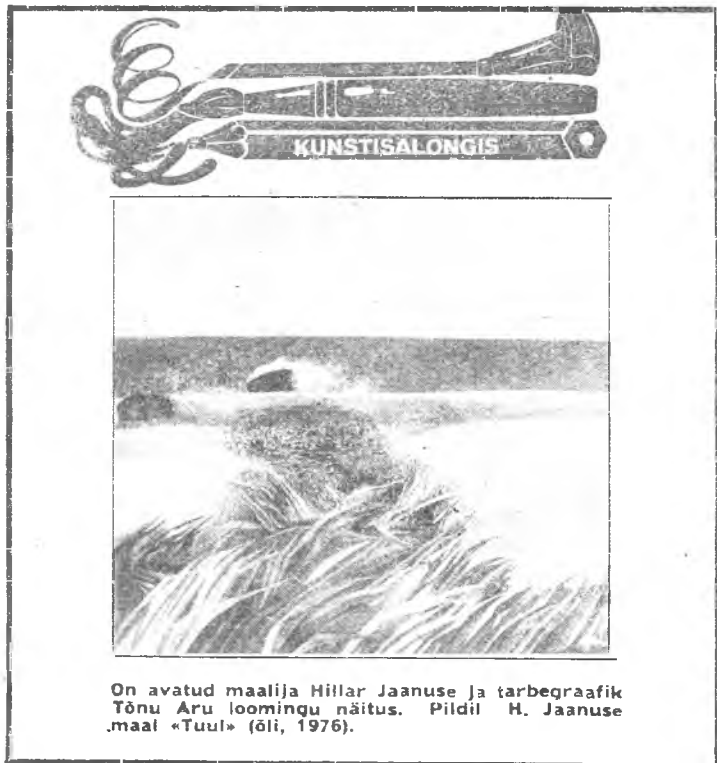
jani ennekoiki maali sisuline suunitus, tööd kandev hu- manistlik idee.

Kuidas suhtuvad Moskva vaatajad meie vabariiki esin- davalisse isiknäituse? Külasta- jaid on sadu ja tuhandeid, kuid see pole veel õige näita- ja, tegemist on Moskva kesk- linnas asuva ühe populaarse- ma näitusesaali, kus uudis- tajatest pole kunagi puudu. Rohkete näitustega hellitatud metropoli kunstipublik on aga kaunis püsima, kui esitatu- eriti ei haara. Jälgides seda, kuidas töid vaadatakse, võib leida põhjust rahuloluks. Kui enamik vaatajaid lülitub miljonlinna alatisest kiirusta- misest tüki ajaks välja, n.-ö. võtab aja maha, süveneb Enn Põldroosi teostesse, sageli lau- sa uurides neid, siis ilmselt kõneleb see tööde köitvusest. Arvestades külastajate roh- kust, võib oletada, et pärast seda näitust kunstniku ande austajate arv mitmekordistub. Ja on usutav, et paljudel tär- kab huvi ka eesti nüüdiskuns- ti teiste avalduste suhtes.

Näituse kataloogi eeskõnena on avaldatud kunstniku vest- lus kunstiteadlase Boriss Bernsteiniaga, milles Enn Põld- roos pihib, et ta tahab oma kunstis alati teha seda, mida ta veel ei oska teha. Jäeb siis loota, et on olemas palju as- ju, mida Enn Põldroos veel ei oska maalil väljendada: see tagaks tema iselaadse loo- mingule aina huvitavama järje.

JÜRI HAIN

Moskva — Tallinn

On avatud maalija Hilja Jaanuse ja tarbegräafik Tõnu Aru loomingu näitus. Pildil H. Jaanuse maal «Tuul» (öli, 1976).

HELILOOJATE LIIDU XI KONGRESS NÕUKOGUDE EESTI MUUSIKA FESTIVAL VEEBRUAR 1979

Seni tehtu vaagimise ja uute rajajoonete mahapaneku päevad seisavad taas heliloojate pere ees. Ajakirjanduses tihenevad sulevõtted, raadios saadeti eesti autorite nüdisloomingust, interpreedid valmistuvad festivaliks, käesolev kirjatükk püüab aga anda viiulile kirjutatust tagasihoidliku ülevaate.

Kui võrrelda eelmist neli-aastast viimasega, võib tõeada lausa viiulimuusika buumi: sonaate sündisid poole rohkem, kontserte poole võrra rohkem! Tähtsam arvulisest kasvust on küllap tõeliste tähtteoste tulek, mõtlen Arvo Pärdi «Tabula rasa» ja «Itaalia kontserti». Põnev on jälgida ka heliloojate viulist huvitatuse muutumist: kui Hillar Kareva (üks meie kolmest heliloojast-viuldajast) püsis aastaid esikohal, algul mitmete viiulisonaatide ja paladega, hiljem ansambliteostega, siis juba teist nn. perioodi on prioriteet Helmut Rosenvaldi käes: 1970—1974 kaks sonaati ja palade tsükkel, 1975—1978 kaks sonaati ja kontsert. Temaga ühist sammu astub viimasel ajal ka kolmas viuldaja, Mati Kuulberg oma kolme soolosaadiga.

Mäletan, et selletaolistes kongressieelsetes kirjutistes on ikka juttu olnud viuldajate repertuaaripõuast. Egas ometi nüüd, kui hunnikus seisab 20 õhemat-paksemat nooti, ole selleks enam põhjust? Kuid siiski, kolmveerand neist on suurvormid, ülejäänust arvestagem maha palade kogu kahele viiulile, teos viiulile ja tsellole ning seisamegi fakti ees, et eesti viiulimuusika populariseerimiseks meie väikesemates saalides ja vähemate eelteadmistega publikule jää-

vad vaid J. Koha «Prelüüd», L. Sumera kaks pala sooloviilule ja R. Ritsingu kuus väikevormi.

Olen filharmoonia solistina 25 aastat olnud tihedas kokupuutes praktilise esinemistegevusega küll loengkontserditel, segakavades ja soolokontsertidega. Tunnen ka üs-

tuda nende erandlikkuse ja võlu ees. «Tabula rasa» kohta on öeldud, et see on parimaid teoseid praegu elavate komponistide kontos. Väga raske on paremusjärjestada kunstiteoseid: see on esimene, see teine jne. Seepärast ei julge määrata A. Pärdi kontsertide kohta kongressidevaheli-

VIIULIMUUSIKAST

na hästi kogu eesti viiulimuusikat ja olen sageli optimistlikult proovinud meie kaasaegset loomingut nii ealiselt kui ettevalmistuselt erineva publiku peal. Paraku võivad hea «söötmise» (lektor Helgi Rida-mäe teeb seda väga emotsionaalselt ja targalt) najaj eesmärgile jõuda vaid H. Kareva «Tuultepaun», H. Rosenvaldi varasem sonatiin, E. Tambergi «Prelüüd ja metamorfoos» (trios metsasarvega), tõenäoliselt ka M. Kuulbergi soolosaadid. (Viimastega veel kogemused puuduvad, kuid efektne helikeel ja kõlavärvide kirevus lubavad seda oletada.) Ja veel mõned oopused. Kuid enamik viimase aja töid käib lihtsamale kuulajale kaugelt üle jõu ning eesti viiulimuusikat lähendavad talle juba H. Eller, Kappide dünastia, A. Lemba, E. Tubin...

Kindlasti teen oma kompromissitu väitega kellelegi liiga, kuid olgu pilt võimalikult drastilisem ja pangu siiski üks-kord tulemusrikkalt mõtlema neid komponiste, kellel on indu ja võimeid kirjutada viiulile. Teilt ootavad repertuaari praegused ja tulevased solistid mitte ainult oma kord aastast (heal juhul!) toimuvale soolo-õhtule, vaid ka paljudele esinemistele kõige mitmekesisema auditooriumi ees kõigvõimalikel puhkudel. Missugune peaks olema hästi mõistetav ja kiiresti populaarsust võitev pala, teate küllap isegi. Meloodiarikkus, heakõlalisus, virtuoossus on muidugi obligatoorsed, kuid teretult on samuti vaimukad kõlaefektid, imitatsioonid jne.

Ehk küll «Tabula rasa» on juba maailmaorbiidil ja ootab sinna ka «Itaalia kontserti», tahaks ühe liigse korra seisa-

ses loomingus, pealegi välistab nende ainulaadsus, ebamaine puhtus, rahu ja tasakaal võrdlemis- või kõrvutamissoovi. Pärdi muusika interpreteerimiskused ei piirdu kaugeltki vaid tehnilise keerukuse ületamisega, hoopis tähtsam on sellesse uskuda, sellega kaasa mõelda. Tundub, et kui Kremer—Grindenko seda «Tabula rasa's» suutsid, siis «Itaalia kontserti» ideaalne esitus on meil veel kuulmata ja teose tõelised väärtused avastamata.

Kui Arvo Pärdi helged oopused lugeda meie viiulimuusika üheks äärmuseks, siis teisena nimetaksin Boris Parsadanjani Sonaati viiulile ja tsellole kui tolle loomesfääri üht tõsisemat ja raskemini kuulatavat ilmingut. Peale episoodilise liikuva lõigu on muusika areng rütmiliselt organiseerimata, sarnanedes proosateksti deklameerimisega. Siin, nagu üldse Parsadanjani kompositsioonides, ei jää ruumi lähedale rõõmsameelsusele, kiivalt jagab autor kogu sonaadi peale vaid mõne puhta kooskõla, ja kuigi neil on siis ka väga tugev kandejõud, ei suuda see korvata süngest pingest tulenenud teatud väsimist.

Hoopis teist loomelaadi ra-

kendab H. Kareva oma üleva-bariigiliseks konkursiks loodud «Mikrosonatiinis». Ta ei probleemitse, peab vaid silmas vajadust kimbutada konkur-sante. Ja selleks sobib Kareva käekiri hiilgavalt: pidevalt muutuv taktimõõt, tonaalsus, rütmiline struktuur ja karakter eeldavad tohutut kohaldusvõimet ja fantaasiat. Olles küll mänginud palju Karevat, nõuab iga järgnev töö minult taas pikaldast süüvimist, enne kui tervik ja detailid oma kohale asetuvad. Emotsionaalselt huvitatusest olen alati leidnud suurt toetust, on aga «Mikrosonatiini» esitajail niisugust tuge loota?

Üsnagi omaette seisavad Johan Tamvergi 1975. a. pärit kahe viiuli lood — neli fugetti, «Rahvatants», «Rahva-viis» ja «Õhtul». Fugettides on autor töödeldud klassikalise muusika vaimus teemasid võrdlemisi vormivabalt. Remažoorisel on ergas, lühike ja lõõv teema, sol-minoorisel tõsine, rahumeelselt sammuv, re-minoorne on seevastu närviliselt punkteeritud, bachilike mordentidega. Neljanda fugeti pikk teema koosneb nagu küsimustest-vastustest, mille töötluse kompaktsus ja vaimukus valmistavad ehk kõige enam kuulamismõnu. Kahest rahvaviisidest põhinevast duetist on huvitavam «Rahvatants», milles tuntud meloodia julgelt harmoonilises rüüsis alva uusi üllatusi pakub. Pedagoogilise repertuaarina on J. Tamvergi duetid kasutatavad nii lastemuusikakoolis kui ka muusikakooli esimestel kursustel polüfoonilise ansambli mängu ja faktuuritaju arendamiseks.

Lõviosa uudisteostest jääb siinkohal käsitlemata ootuses kuulata neid peatselt, ka festivali aegu kontserdilaval, et kiidu-laidusõnad filtreeruksid läbi publikupoolse vastuvõtu, heliloomingu olulisima hindekriteeriumi.

INES RANNAP

Riikliku Filharmoonia vana-muusikaansambli «HORTUS MUSI-CUS» viisid vana aasta viima-seid reisid Armeeniasse (3.—10. XII) ja Leningradi (19.—22. XII). Armeenias anti kolm eri kavaaga kontserti Leninak-nis ja sama palju Jerevanis, vii-mases ka uues Kammermuusika-

majas. Üks kavadeist oli kesk-aja, kaks aga renessansiajastu muusikast. Leningradis alustati Arvo Pärdi autorikontserdiga pianist Pavel Jegorovi kaastege-vusel. Kontserdi oli organiseeri-nud Vene NFSV Heliloojate Liid-u Leningradi osakond oma saalis. Kava põhiosa moodustasid teosed «Tintinnabull» tsüklist ja klaveripalad aastatest 1976—1978. Lisaks esitas ansambel veel kaks programmi (Veneesia muusika ning renessansiajastu Itaalia ja Prantsuse muusika) Leningradi Filharmoonia Glinka-nim. väikeses saalis.

HEINO JÜRISALU, helilooja:

Minu meelest on Eestis vii-mastel aastatel loodud küllalt-ki palju sisukaid ja kõrgeta-semelisi heliteoseid, seda ees-kätt vokaalsümfoonilises, süm-foonilises ja kammermuusika žanris. Kui meenutada, et mit-me meistri selle perioodi loo-mingule on nii või teisiti osu-tatud vägagi suurt avalikku tunnustust, siis loodan, et eel-nevat väites olen suutnud va-jalikult objektiivselt jääda. Rahuldust pakub ka asjaolu, et praegu on meil arvestavalt loomejõulised kõigi kolme ge-neratsiooni esindajad, alates vanameistritest ja lõpetades kõige nooremate kolleegidega — iga ajahetkel ei pruugi ju nii olla. Seetõttu tundub ole-vat praeguse eesti muusika üks meeldivaid tunnusjooni erinevate käekirjade ja lähe-nemisviiside rohkus. On mui-dugi loomulik, et ühel teatud ajavahemikul ei vilju kõik žanrid võrdväärselt, nii nagu me sooviksime, kuid lausa ummikut ei oska märgata ka muusika nende haruteede juu-res, kus edasiliikumine vähem tulemusrikas näib.

Muusikaelu nagu paljusid teisi asju siin maailmas, saab ilmselt alati paremini korral-dada ja tihti oskame nõugi anda paremini kui ise teha.

Sellepõhiolest nimetaksin kahte valdkonda, mille seisund paistab muusikaelu edasise käekäigu jaoks eriti määrav olevat. Mitte sellepärast, et öeldu oleks kellelegi uudis, vaid et veel kord neid töö-lõike rõhutada. Need on 1) meie muusika propaganda nii kontserdisaalis kui trükisõnas ja 2) muusikahariduslik kasva-tustöö noorte hulgas eesmärg-iga lähendada neid kunsti-väärtuslikule muusikale.

Vaatamata sellele, mis seni siin korda saadetud, tundub, et tänaseks jääb võimaliku ja vajaliku tasemeni veel tubli tükk maad.

Loodan, et Heliloojate Liidu uus juhatus jätkab nende as-jade korraldamist, et tal õn-nestub sellele tööle kaasa tõm-mata suuremal arvul võime-kaid ja asjatundlikke inimesi.

KONTSERDIPANORAAM

Uuest aastast elevil kontser-disaal üllatab publikut õige mitmeti, aga jäägu see esi-algu saladuseks nendele, kel see avastamine filharmoonia majas veel ees seisab.

Esimese tõsimuusikakontser-di andis uuel aastal (4. I) kammerkoor «Ellerhein» Tõnu Kalluste juhatusel. Koor ja Eesti Raadio kammerorkester kaastegevana on aastatelt, hingelt ja muusikatunnetuselt sellises toredas eas, millal entusiasmliku musitseerimise vajadus peletab mõnedki maised mured ning nii tegijatele kui ka kuulajatele saab osaks puhas rõõm muusikast. Vaatamata minoorsetelegi lauludele, jäi nende kontserdist tervikuna helisema nooruspuhas, elujõu-line mažoor. See oli Tõnu Kal-juste enesekindla, efektkari-sid vältiva dirigenditöö tule-mus. Nõudliku kava esimeses pooles kuulsime koos kammer-orkestriga Buxtehude, Purcelli ja Bach'i koorimuusikat. Musi-kaalse ja hea intonatsioonilise kõrvaga koorist paelusid siin erilist tähelepanu vokaalselt kandvad, selge tekstilise konk-

reetsusega bassid. Nende tuge-vus avaldus just esituslikult raskemas, polüfoonilises muu-sikas. Mõnusa tehnilise vaba-dusega esitasid nad oma soolo näiteks Buxtehude «Cantate Domino's». Samas mõjusid sopranid nagu liialt pinguta-tuna. Üllatav oli noore kam-merorkestri täiuslik kõla, mis lubab neilt palju loota — ja ka nõuda. Meloodiarikkas Purcel-li ja pidulikus Bach'i muusi-kas tulnuks enam viimistleda vahest saateüksuste (orkester+orel) ja koori ansamblist ter-vikut, suurem üksteisemõist-mine võinuks olla ka ühistes sisseastumistes. Need tervikli-ku muusika suhtes väikesed, üldtehnilist laadi konarused ei rikkunud aga elamust.

Kontserdi teine, a cappella osa sulatas lähedasti kokku uue ja vana helikeele. V. Se-balini «Talvisees tees» näitasid koori kõik häälerühmad end täies ehtes, heleda kellukesena kõlas sopran. Paeluvate kom-positsioonivõtete, arvatavasti ka koorile põnevad olid V. Gavrilini «Ringlaulud». E. To-chi teravmeelne «Geograafil-

ne fuuga» nõudis lauljailt meeleutut virtuoosset «keele-tööd». Selle efektse tulevargi sportliku pinevuse rahustas maha järgnevate madrigalide muusika ilu. Pingeline, tõsiselt mõtteisse sulgeva alltekstiga oli A. Feheri «Homo sapiens» nr. 2», millele vastandus nagu õnne, puhtuse ja ilu kehastu-sena T. L. de Victoria «Ave Maria». Sugestiivse, ajatu ja ruumiliselt lõputuna tundus kontserdi viimase laulu, Veljo Tormise «Tornikell minu kü-las» mõju. Selle helin jääb kaikumana läbi aegade nii kaua, kui on inimesi ja elu, kus kõik algab väikesest. Lisapalana kuulsime V. Tormise viimast, sedapuhku lühioopust «Head uut aastat!».

Kaks suurejoonelist muusi-kaõhtut veetsime koos külalis-tega: Kesktelevisiooni ja Üle-liidulise Raadio Suure Süm-fooniaorkestri nimi on iseene-sestki igale muusikahuvilisele kõnekas. Esimesel õhtul (9. I) oli kollektiivi juhtpuldus pea-dirigent Vladimir Fedossejev.

Beethoveni 5. sümfoonia. Kas me ehk ei kuritarvita seda tõ-sist, kangelaslikku muusikat liigesitamisega? Orkester män-gis korrektselt, aga kuidagi nagu väsinult. Hoopiski paelu-vam tundus Pärdi-Stravinski-B. Tšaikovski kontserdipool. A. Pärdi «Perpetuum mobile»

raudsesse haardesse suruv, lähenev üleloomulik jõud ja kurjus, sellest vallanduv valu on meile ju varasemastki tea-da, aga ei mäleta, et seda nii võimsalt ja esitustäiuslikult Tallinnas kuulnud oleks. I. Stravinski Viulikontsert või-nuks solistipoolselt (Andrei Korsakov) olla aktiivsem, seda eriti Toccata ja Capriccio osa-des. Aariaties, eriti teises, val-landus viuldaja loomupära-selt malbe esitusviis ja see oli ka muusikaga täielikus üks-meelses.

Õhtu kulminatsiooni, kõigi ootuste-lootuste täitumise tõi kaasa B. Tšaikovski «Teema ja 8 variatsiooni». V. Fedossejev näitas end nüdismuusika suu-repärase interpreedina. Tuge-va alltekstiga, kõlaliselt ja ku-jundeilt värskes muusikas oli võidukat tahet, mis otsuse-kindlalt ja takistustest üle ol-es jõudis lõppeemärgini, soo-vitud mažoorse lahenduseni.

Omamoodi tänuliku hüvasti-jätuna kõlas lisapalaks A. Skrjabini noorusoopus «Unis-tused», meie publikule vist küll kontserdisaali kaudu pä-ris võõras teos.

Neeme Järvi, kes dirigeeris sama orkestrit järgmisel õhtul, pühendas oma kontserdi A. Hatšaturjani mälestusele. Suur helimeister olnuks nüüd 75-aastane... Eestis tuntakse ja hinnatakse A. Hatšaturjani

omapärast loomingut, ka see-kordne kontsert leidis era-kordselt sooja vastuvõtu.

Õhtu esimeses osas esitati P. Tšaikovski 5. sümfoonia, mida dirigent on sagedasti ju-hatanud nii meie kui ka maailma orkestrite ees. Seekordne ettekande kontseptsioon oli täiesti uudne, omalaadne ja tervikuna järjekindla veendu-musega läbi viidud. Ei jälgegi ahvatlevaist tundevarrelust, millele küll P. Tšaikovski me-loodiad lausa meelitasid. N. Järvi tõestas, et ka vaoshoitud, mehiselt tõsine mõtleja võib olla tšaikovskilikult tõe eest võitleja, enesekindel ja oma väärtust tunnetav. Seda rel-jeefsemaks osutusid kontrastid nii suures kui väikeses plaan-is. Leidlikud olid dirigendi-poolsed faktuuri peitunud mikromotiivide avastamised. Muu-sika arupidamine nagu iseen-daga jõudis sisemise kindlus-tunde ja vabaduse piirimaile.

Ka järgnevad Hatšaturjani helendid olid esituslikult eredad, tundub, et eelkõige tänu dirigenditööle. Kui paindlikult mänglesid tempod, värvid, rütmid ja melodiad Viiuli-kontserdis (solist Valeri Kli-mov), mis lõunamaise malbu-se ja kirega loodud muusikale ürgomased! Suurejoonelise pidulikkusega kõlas Vals, sari-seva tempoga Galopp, virtuoos-ised orkestrantide tõeline pa-

Mida arvate meie viimase aja muusikaloomingust? Mida edaspidi teha meie muusikale paremaks korraldamiseks!

TOOMAS VELMET,

tšellist, Eesti Raadio muusika-saadete peatoimetaja:

Eesti heliloojate loominguline produktiivsus on märgatavalt suurenenud. Tunnen lähemalt muidugi seda osa, millega interpreetina (kammer- ja sümfoonia muusika) kokku olen puutunud. Kammer-žanris tooksin esile B. Parsadanjani ulatusliku keelpillisonaaside tsükli, mille interpreetide ring on tänaseks juba rõõmustavalt lai (teiste hulgas Borodini-kvartett, K. Georgjan, V. Tretjakov, I. Botškova, V. Pikaizen), aga samuti M. Kuulbergi Sonaadi kahele klaverile ja sonaadid sooloviinile, R. Kangro teenimatult vähe mängitud «Leolaulud» ja tema klaverimuusika, E. Mägi «Dialoogid». Need kõik on arvestatavad, heal tasemel teosed, mille loetelu võiks veelgi jätkata. Jääks vaid soovida, et meie interpreetid saaksid tunduvalt rohkem võimalusi neid teoseid ka väljaspool koduvabariiki esitada. Sümfooni-lises žanris kõidavad kõigepealt kolm teost: E. Tambergi Sümfoonia, B. Parsadanjani VI sümfoonia, M. Kuulbergi «Aprillisümfoonia». Need on saavutused nii heliloojate endi loomingus kui ka kogu meie muusika üldpildis. Parsadanjani oopus oleks nagu välja kasvanud tema kammertsüklist — selle sisulise kokkuvõtte. Esiletõusmist väärivad (eriti nende autorite varasemat loomingut silmas pidades) kaks klaverikontserti, E. Jalajase ja H. Otsa oma. Loomingu rohkuse kõrval jääb tipp-teoseid, vapustavaid muusikasündmusi sel baasil aga veel oodata. A. Pärdi loomingu kohta ütlesin nii palju, et see on muusika, mis pretendeerib geniaalsusele, ent mille tõeline hindaja on ikkagi aeg. Kooriloomingus pole paari kõrgema tipu järel tulemas lootustandvat taqamaad.

Raadiotöös hakkab valusalt silma meie professionaalse kerge muusika loomingu olukord. Viimast peaaegu pole ja

see annab tunda nii esitajate kui ka üldse meie muusikast huvitatute puhul. Ometi on just selle žanri interpreetimise baas kenasti kasvanud TV-R estraadiorkestri, pool-professionaalsete ansambli ja solistide näol. Muidugi on probleeme ka tõsise muusika propageerimises, kuigi see meie I programmis on saanud nüüd valitsevaks. On olemas märgatav erinevus selles, mida raadiolt ootab eesti professionaalne muusika või mida ootab kuulaja-mittemuusik. Seda erinevust aga pole muidugi järsku võimalik likvideerida.

Tundub, et nii meie muusikaorganisatsioonide kui ka üksikute muusikategelaste loominguks pingutused pole nagu üksmeelsed ja suunatud ühte punkti. Seda on küll väga raske saavutada, ent ometi on ju meie üks olulisemaid eesmärke oma tänapäeva muusikakultuuri paremiku propageerimine väljaspool koduvabariiki, üleliiduliselt ja rahvusvaheliselt, sellele aina laiemal kolapinna loomine.

ALO PÖLDMÄE, helilooja:

Kammermuusika vallas on viimastel aastatel loodud toreid teoseid ja sageli tänu aktiivsete interpreetide või ansambli tellimusele. Siiski piirdutakse enamasti traditsiooniliste vormide ja koosseisudega. Vähe kirjutatakse lava- ja sümfooniilisi teoseid, kartes ilmselt ettekandmisega seotud raskusi (pikk ettevalmistusaeg, ERSO suur koormus). Kuigi tipp-teoste arv on väike, rõõmustab heliloomingu taseme ühtlane tõus.

Paindlikum peaks olema nootide ja heliplaatide levitamise süsteem (kontserdisaal-noodi- ja plaadimüügilett oleks ju elementaarne).

Väga vajalik on moodustada professionaalne kammerorkester ja kammerkoor.

Lähtuda tuleks põhimõttest: head teosed kõlaga palju kordi erinevates paikades.

Heliloojate Liidu juurde

oleks vaja ühte ettevõtlikku organisatorit, kes operatiivselt viiks ellu muusikaüritusi heliloojatega koostöös.

Muusikaelu on koondunud Tallinna. Siin on kontserte vahet liigagi palju. Perifeeria jääb ikka veel pidevast muusikaelust ilma.

Keegi pole kohustatud meie eest eesti muusikat levitama. Seda tuleb eelkõige meil endil teha. Sellest põhimõttest peaksid lähtuma ka kontserdiorganisatsioonid.

Tahaks, et meil oleks vähemalt üks kindla staatusega muusikafestival.

RAIMO KANGRO, helilooja:

Hästi arvan. Olulised on kõigepealt muidugi head teosed ise ja see, et nende üleslugemine ühe käe sõrmedele ära ei mahu. Parema käe peale jätkuks juba E. Tambergi Sümfoonia, L. Sumera «Anselmi loost», A. Pärdi «Tabularasa», J. Räätsa prelüüdid tsüklist op. 60, A. Pöldmäe laulude tsüklist H. Runneli sõnadest, teist kätt appi võttes: V. Tormise dokumentaalkantaat «Hääd Tammsaare karjasepõlvest», M. Kuulbergi Sonaat kahele klaverile, K. Singi Klaverisonaati, H. Jürisalu II kvintett, R. Rannapi «Lendav järv». Siinkohal tuleb kasutada täheühendit jne., sest näpud on otsas, ja nagu näitab nende aastate statistikaaruanne, jäi nimetatamata veel üle 700 vokaali, üle 200 kammer-, umbes 50 sümfooniilist ja pool-teistkümmend lavateost.

Väga oluline on, et jõudsi-me niisuguse lihtsa asjani, nagu seda on teoste paljundamine käsikirja õigustes. Ei oska öelda, kui palju see just kaasa aitab eesti muusika levimisele, kuid kindlasti on nende väljannete osakaal väga suur. Võrdluseks: kui seni ilmus meil üleliiduliste kirjastuste kaudu 3–4 kammerteost aastast, siis nüüd lisandub neile 8–10 meie väljaannet. Asi pole mitte niivõrd arvudes, tähtsam on see, et meie muusika saab sedasi kättesaadavaks kõigile asjastuhvitatuile.

Esimene üm: Eesti kultuuri-päevadel vennasvabariikides ja välisriikides esinevad kõrvuti meie taiduskollektiivide ja vokaalsolistidega ka meie era-

kordselt võimekad interpreetid Kalle Randalu ja Rein Rannap, mõnigi meie väga hea kammeransambel ja lõppeks (muidugi — oo ulma ulmelisust!) koguni kammerorkester või ERSO. Kuid olles realist, tuleb nentida, et nii kaotaksime korrapealt oma «kultuuri» eksotilisuse ja oh seda õnnetust, kui need, kellele me oma kultuuripäevi korraldame, hoopiski näeksid, et meil ka hea nüüdisaegne muusikakunst on.

Teine üm: on lõppenud asjatud nägelused muusikaringkondades. Kuid olles realist, peab tunnistama, et see on küll (hull) üm.

Ülejäänud ulmad on suuremal või väiksemal määral enesekohased.

VILLEM REIMAN, helilooja, Tallinna konservatooriumi professor:

Viimase aja looming on meie palju häid ja põnevaid teoseid juurde toonud. Ent nime-tades näiteks kas või kammer-žanri 223(!) teost aastast 1975–1978, on selge, missugused probleemid tekivad selle suure hulga muusika ettekandmisega, eeskätt meie Filharmonia. Kui koduvabariigis aitavad kaasa veel raadio ja televisioon, siis väljaspool jäävad sellealased lootused üsna perspektiivituks, sest Filharmonias väidetakse, et nemad ei saa meie muusikuid praktiliselt teistesse vabariikidesse jm. saata (nende hulgas pole peaaegu rahvusvahelise konkursi laureate, teenelisi kunstnikke jne.).

Teiselt poolt ei saa tekkida laureate ja teenelisi, kui neil pole eelnevalt piisavalt kontserte koduvabariigiski. Praegu võitlevad nende eest ka aastaid pidevalt kontserteeritud solistid (kas või näiteks flöötist Samuel Saulus), rääkimata noortest. Samas peame arvestama, et eriti noor interpreet ei saa ega tohi oma arenemise huvides esinemiskavasid koostada ju ainult eesti nüüdismuusikast, vaid oma kontserdil tingimata ka Brahmsi ja Beethoveniga jõudu proovima.

Tulevikus on väga oluline, kas leitakse mingeidki uusi võimalusi, millega koos ka eesti muusika pääseks laiemale tutvustamisele.

ESTRAADILAUUDE

festival:

HAAPSALUS

Eesti NSV Kultuuriministeerium, Rahvaloomingu Maja ja Haapsalu rajooni täitevkomitee kultuuriosakond korraldavad 10.–12. augustini Haapsalus estraadilauljate festivali, mis on pühendatud Eesti NSV 39. ja Haapsalu 700. aastapäevale. Orituse eesmärk on populariseerida rahvaste sõprust ja nõukogu patriotsmi väljendavaid laule, rikastada Haapsalu suviseid muusikatradditsioone, tutvustada eesti taidluskunsti sealsetele puhkajale, saada uusi Haapsalule pühendatud laule, anda meie vabariigi tugevamatele vokaalsolistidele võimalus sõbraliikus võistluses võrrelda oma taset.

Konkurss toimub kahes voorus. I voor leiab aset Tallinnas ja Tartus 1979. a. aprillikuus. Festivalikonkurssist osa võtta soovijail palutakse registreerida 1. veebruariks 1979. a. Haapsalu Rajooni Kultuurimaja meetodika-kabinetis (Haapsalu 203 170, Võidu tn. 33, tel. 2-19-21) või Eesti NSV Rahvaloomingu Maja estraadiosakonnas (Estonia pst. 4, tel. 447-444) neli-viis laulu, mille hulgas:

- üks kohustuslik laul — V. Ojakäär «Haapsalu valss» («Laulge kaasal» nr. 40) või F. Mandre «Haapsalu» («Laulge kaasal» nr. 49);
- kaks nõukogu autori laulu;
- üks poliitiline või agitatsiooniline laul (autori päritoluma ei ole tähtis);
- üks Haapsalule, merele, Paralepa puhkerannale, kuurordile jne. pühendatud uus laul, mis esitatakse ainult II voorus ja mille laekumise tähtaeg on k.a. 1. mai (omaloomingulised laulud esitada läbivaatamiseks Heliloojate Liidu noortesekttsioonile, mille töökoosolekul toimuvad iga kuus teisel kolmapäeval kl. 18 A. Lauteri tn. 7, tel. 444-103).

I voorus esinevad solistid oma kollektiivi või kontsertmeisteri saatel. II vooru pääsevad 16 parimat, esitades registreeritud repertuaarist kolm laulu. Neljandana võib olla kavas üks uus Haapsalu-teemaline laul. Lauljaid saadab Haapsalu rajooni valik-orkester. Sellega seoses tuleb II vooru pääseniul esitada 1. maiks 1) laulude autorid (muusika ja tekst); 2) orkestratsioon (partituur, partiid); kasutada võib rütmigruppi (kitarr, basskitarr, klavipillid, löökriistad), puhkpillikoosseisu (2 trompetit, 2 trombooni, 2 saksofoni, flööti) või vokaalsambli (3 naislaul, 3 meeslaul); 3) uute laulude klaviir märgusõnaga; kinnises ümbrikus lisada autorite nimed; 4) laulude rütm ja tempo. Üldvõit-jat solisti ootavad peaauid ja ränduuhind «Väike daam», I, II, III kohale tulnud mälestusese-med ja aukirjad, kõiki festivali II vooru pääseniul meened.

Eriauhinnad: Haapsalu Rajooni TSN TK annab selle nõukogu-de laulu parima esitamise eest, ELKNO Haapsalu Rajoonikomitee nõukogu-de noorsoo teemalise ja Haapsalu KEK poliitilise või agitatsioonilise sisuga laulu parima esituse eest. Rahalised preemiad määratakse uue Haapsalu-teemalise laulu eest; heliloojale I preemia 150 rubl., II preemia 100 rubl., III preemia 75 rubl., teksti autorile I preemia 75 rubl., II preemia 50 rubl., III preemia 30 rubl.

Lisainformatsiooni saab Haapsalu Rajooni Kultuurimaja meetodikakabinetist või Rahvaloomingu Maja estraadiosakonnast.

Noorte kodu-uurijate aktiivpäevad

8.–9. jaanuaril kogunes aktiiv-päevadele Tallinna sadakond noort kodu-uurijat, üleliidulises pionieride ja koolinoorte ekspedit-sioonis «Minu kodumaa NSV Liit» aktiivset osalejat. Tehti kokkuvõtteid läinud aastastest tegevusest, kavandati uusi kodu-uurimisülesandeid ekspedit-sioonitaskadeks. Haridusminister F. Eisen andis autasud üle tubli-matele: Märjamaa keskkooli õpetajale Eisa Jõgisalule pronksmedali ja mitmele õpilasele mälestusese-meid üleliiduliselt Rahva-majanduse Saavutuste Naituselt ning 16 koolile vabariikliku ekspedit-sioonitaski aukirjad. Õpilaste ülesannetest oma kodukoha tundmaõppimisel vestles Eesti NSV Teaduste Akadeemia Kodu-uurimise Komisjoni esimees V. Tarmisto.

Töö jätkus loodus, ajaloo- ja kultuurilooekspeksioonides, seal ja-gasid õpilastele nõuandeid V. Miller, E. Laul, P. Sillaots, M. Mandel, L. Repnau, O. Jaagomäe jt.

raad. Tuliseks kõetud publiku meeli jahmatas selle kõige peale lisapalana L. Bernsteini «West Side'i loo» popmeloodiate stiilne, mõnus esitus. Suur Sümfooniaorkester teinuks tallinlastele nagu vastuvisiidi, käis ju ERSO äsja Moskvast. Jääme põnevusega ootama, kuhu viib meie sümfooniaorkestri järgmine reis...

Kadrioru lossis toimus (13. I) taas meie muusikute kammerkontsert, seekord esinejaiks Ivo Juul, Helin Süvari ja Mirjam Kerem (viul). Triona oli kavas Beethoveni op. 1 c-moll, milles näidati end perspektiivika ansamblina, «vankrit veeti ühes suunas». Helin Süvari osa kontserdis tervikuna oli seekord nagu suuremgi, kui tavapäraselt on klaveripartneril. Muusika andis pianistile palju aktiivset mänguvõimalust, mida H. Süvari meeldiva omapoolse suhtumisega ka esile tõi. M. Kuulbergi Kontsertsonaat soolotšellole oli Ivo Juuli tolle õhtu üks meeldejäävamaid esitusi. Selles muusikas on ühtaegu sisulises ja tehniliseski mõttes kõike, iga interpreet leiab siit kindlasti oma tooni. I. Juuli ettekanne oli kontsertlik. Laheda esitusvabadusega loodud tujukad motiivid andsid peamist värvisätsu sellele külluslikule muusikale.

ENE PILLIROOG

VLADIMIR FEDOSSEJEV

«Tõeline kunst algab sealt, kus sünnib seletamatuid, salapäraseid, analüüsile allumatuid asju.» JURI FALIK, Leningradi helilooja.

Viibisin ühel detsembriõhtul Raekojas platsil Haridustöölise Majas: saalis oli aigamas «Hilisõhtu muusikatund» küünlavalgel. Kavast lugesin, et tulevad ettekandele Mozarti neli flöödikvartetti (esitajad Jaan Oun, Aleksander Zagorulk, Moissei Alperen ja Peeter Paemurru) ja Ave Alavainu juulitsükkel «Muusikale» Mari Lille esitus.

Keegi kõrval selgitas tasa-

TÕNU KALJUSTE

hääli naabrile, et luuletused olevat mõne aasta eest peaaegu just selle muusika jaoks loodud. «Huvitav», mõtlesin, «kas mängijad on küllalt jõudnud proove teha, et nii hämaras nootidega mitte eksida? Kas neli kvartetti järjest ei muutu igavaks? Mida ütleb luuletaja muusikale või mida on jutustanud Mozarti muusika luuletajale?»

Ja siis juhtus midagi väga harukordset: hakkas jutustama muusika, lihtsalt ja imeselt, veenvalt ja kaasakutsuvalt. «...igauhel on oma muusika/ igauhel on oma mõt-

IVO JUUL

ted./ ...Kes teab midagi rohkem./ jääb alati millestki ilma.»

Jääb alati millestki ilma, sest ta kipub kontrollima oma teadmisi: eritleb kuuldu, on ootevalmis talle teadaoleva olulise eel, laseb end segadiga igast kõrvalekalduvast detailist ega suuda enamasti kõike-usaldavalt kaasa minna.

Sel õhtul ometi. Peaaegu pimedas saalis valitses erakordne keskendumis kuulajate poole, endastmõistetavalt läbitunnetatud ning siiras interpretatsioon oli vahetu, mõtet ei viinud kõrvale selle võimalikud keerukused, tehniliste probleemide üksikmomendid.

Fred Jüssi hiljutine raadio-vestlus taigelaamustest sisaldas lause, et taigasse, inimestest puutumatusse loodusse minnakse vabaks saama. Millegi sellelähedasega puutusime kokku tolle õhtul, olen kindel, et mitte vaid mina üks. Kuus vajame niisuguseid vabanemistekki oma ruttavas, sageli kalgis ja hoolimatus igapäevas!

«...pisut peab olema vaikust./ ei teada et tahad/ et teada et tahad/ veidi kuulata vaikust/ meis enestes.»

Kas kunagi järgnev «Hilisõhtu muusikatund» suudab korrata tolle esimese lummust? Kuuldu eest suur aitäh!

ELS AARNE

Alateadvus kunstiloomingus

1.

Artikli sissejuhatav osa kirjeldab probleemi keerukust: ühelt poolt on alateadvuse* ja kunstiloomingu suhete uurimine, sünnitanud kontseptsioonide rohkuse, teisest küljest piirnevad selle problemaatikaga väga paljud uurimisalad (psühholoogia oma eriharudega, esteetika ja kunstiteadused, neurofisioloogia ja küberneetika, antropoloogia ja lingvistika). Seejuures on tähelepanuväärne, et kõige visuaalselt on alateadvuse idee kümnendite kestel pinda võitnud kunstipsühholoogias. «Mõnedel juhtudel omandas apellatsioon alateadvusele (kunstipsühholoogias) nii terava vormi, et see kuulutati kunstilise kujundi teket määravaks teguriks, mis ainsana võimaldab mõista selle kujundi seaduspärasusi ja psühholoogilist mehhanismi».

Kodanlikus esteetikas on alateadvuse ja kunstiloomingu seostamine andnud rohkesti modulatsioone; alates XIX saj. dekadentide ja modernistide veel ebakindlast väljendusest Benedetto Croce «irratsioonalse» kunsti deklaratsioonini ja sealt juba «antikunsti» (absurdat, pop-kunst jmt.) kuulutamiseni viimaseil kümnendil. Seega sai alateadvuse problemaatika omamoodi magnetiks ammu enne seda, kui ta vaidlustes kunsti olemuse üle kujunes psühholoogiliseks teooriaks. Maeterlincki, Bergsoni ja hiljem H. Readi arvates oli talneis vaidluses keskne roll («irratsioonalsus on kunsti püsiv eesmärk»). Kui lõppeks psühhoanalüüs sidus teadvustamata motiivide valdkonnaga ka kunstiloomingu, ei astunud ta seega mingit radikaalset uuendussammu, küll aga toetas kunsti olemuse mõistmist rohkelt ja uudsel materjalil.

Alateadvuse osa kunstilise kujundi loomises pole mitte ainult reaalne, vaid ka sedavõrd oluline fakt, et seda kõrvale jättes on vaevast võimalik avada kunstilise kujundi loomist kui psühholoogilist protsessi, samuti psühholoogilist käsitust kujundi funktsioonist ja struktuurist.

2.

Mööndakse, et probleem alateadvuse rollist kunstiteose geneesis on mõnevõrra läbi töötatud. Eriti on tähele pandud asjaolu, et kunstnik ei teadvusta kaugeltki kõike sellest, mis loomeaktis tegelikult sünnib. Enamasti ei teadvusta looja figuuride ja värvuste, samuti helide tonaalsuse ja meloodia struktuuri, harmoonia valiku motive. Sedasama võib väita isegi ilukirjanduslike süžeede või tegelaste kohta: kirjanik ei oska psühholoogilisi protsesse ja motive verbaliseerida. «...see nähtus on liiga sagedane ja otse silmahakkav, et võinuks märkamata jääda. Selles plaanis pole kunstiteose tingitus teadvustamata aktiivsusest kunagi kahtlust aratanud.» (Sellega ühenduses osutatakse ka intuitsioonile teaduslikus loomingu kui teatud rööpnähtusele.)

* Vene- ja saksa keeles erialakirjanduses kasutatakse «teadvuse» (das Bewußtsein, сознание) vastanditähendusel mõistet «teadvusetus» (das Unbewußte, бессознательное). Eesti keeles psühholoogilise kirjanduses võeti varakult kasutusele «alateadvus» (vt. näit. K. Holzmeyeri «Alateadvus ja psühhoanalüüs», Tallinn 1934); «alateadvus» on psühholoogilise terminina fikseeritud ka ENE-s, kuna «teadvusetusele» antakse meditsiiniline tähendus (organismi haigusseisund meeleärrituseks).

Alateadvusliku aktiivsuse suhetest kunstiloomingu ja -tajuga

Möödunud aasta lõpul ilmus Tbilisis Gruusia TA D. Uznadze nim. Psühholoogiainstituudi väljaandel kaks esimest köidet kollektiivmonograafiast «Бессознательное. Природа. Функции. Методы исследования», mis on kavandatud neljaköiteliseks. Väljaande tiitlitoimetajad A. Prangšvili, A. Serozia ja F. Bassin esindavad vastavalt Gruusia Teaduste Akadeemiat, Tbilisi Riikliku Ülikooli ja NSV Liidu Meditsiiniakadeemiat. Toimetuskolleegiumi eesõnast selgub, et see tööpoolsest suurejooneline väljaanne võtab kõigepealt kokku Gruusia TA D. Uznadze nim. Psühholoogiainstituudi aastakümnete pikkuse uurimistöö tulemused. Veelgi enam, monograafia on valminud

Nõukogude Liidu ja välismaa nimekate psühholoogide tihedas koostöös, kusjuures välismaa teadlaste tekstid on esitatud algkeeles; seega esinevad venekeelsete artiklite kõrval ka inglisi, prantsuse- ja saksa keelsed. Avaldame kogumikust referaadi kunstiloomes psühholoogilistele probleemidele pühendatud peatüki sissejuhatusest, mis on ilmunud ka ajakirja «Voprossy Filosofii» 1978. a. veebruarinumbri (Ф. В. Бассин, А. С. Прангшвили, А. Е. Шеролия «О проявлении активности бессознательного в художественном творчестве»). Lähemal ajal kavatseb toimetuse väljaandest avaldada veel artikli «Kunsti psühholoogilistest tingitustest».

Keerukam on vastata säärasele küsimusele: milliseid kujundi omadusi tema pärinevuse valgusel paremini mõistame? kas ei eksisteeri teatud seos kujundi alateadvusliku tekke ja mõju vahel, mida kunstiteos avaldab vastuvõtjale? Probleemi keerukuse kõrval ilmneb ka selle vähenenud uuritus.

Marksistlik-leninlik esteetika vaatleb kunstilist kujundit kui tegelikkuse üldistatud peegeldust erilises vormis. Milles see erisus seisneb? Kunsti ei tule mõista kui (ratsionaalse, formaliseeritud) teaduskeele ekvivalenti. Seda väidet konkretiseeritakse artiklis J. Leontjeva tsitaadiga: «Püüde käsitleda kunstide teadusliku töö analoogina on niisama eksitav kui selle taandamine «faktitõeks» (realismi võrdsustamine naturalismiga). Seesugune tõekäsitlus (mis muide on tunnustlik eriti positivistidele) madaldab kunsti tähtsuse miinimumini, sest on ju ilmne, et loogilised väited teaduses, mille jaoks töö on alati eesmärk, ei ole võrreldavad näiteks «väidetega» ilukirjanduses...». Teisest küljest on marksistlik-le-

ninlik esteetika alati rõhutanud elutöde kunstis kui esteetiliselt väärtust alust ja kriiteeriumi. Sedasama on kinnitanud kunstide ajalugu kogu maailmakultuuri kestel: mida sügavamalt kunstiteos oma epohhi käsitleb, seda kõnekam on ta kaasaegsetele ja järelpõlvadele.

Põhiküsimus, milles seisneb kunstikeele ja kunstiteose erisus, ei ole lahendatav, pöörumata alateadvuse raske probleemi poole, arvestamata teadvustamata psühholoogilise tegevuse spetsiifilisi iseärasusi ja rolli, mida see tegevus varjatult täidab elutunnetuse ja inimeste lävimise protsessis.

Mõistet «kunstiteos» selgitades rõhutatakse kõigepealt, et tegelikkus kuulub kunstilisse kavatsusse lahutamatu koostisosana. Mis tahes kunstiteose loomine eeldab niivõrd abstraktse kui ka emotsionaalse materjali loominguist töötlemist, selle valikut ja koostamist autori kogemuse, mõtte ja tunde, maitse ja taotluse alusel. Objektivne reaali-

sus otsekui sulandub looja esteetiliselt ideaali ja fantaasiaga. Seega siis ühelt poolt kunstniku otsene emotsionaalne suhtumine kujutatavasse, mis nii või teisti on ka hinnanguline (aksioloogiline), teisest küljest selles suhtumises sisalduv sotsiaalne tähenduslikkus — vastavus (või mittevastavus) epohhi esteetiliselt ideaalile.

Selles arenduses oleme lähedal «kunstiteos» ja «teaduste» piirnevussuhte eristamisele. Mendelejevi tabelis ja Einsteini relatiivsusteoorias ei väljendu nende loojate emotsionaalne suhtumine aatomkaaluse ning ruumi ja aja ühtsuse probleemidesse; hinnangu ainus kriteerium on teaduslik autentsus. Kunstilise kujundiga on asi põhimõtteliselt teistsugune, ja keerukam. Tekib ridamisi kaalukaid küsimusi. Kuidas toimub see raskesti mõistetavalt subjektiivne (nagu võiks näida — see, mõttes ka meelevaldne ja suunamata) «nägemine», mis siiski ei eemaldu objektiivsest tegelikkusest? Veel enam, kuidas võimaldab niisugune «nägemine» tungida inimhinge ja -olemisse sel määral, et mõnikord

jõutakse sügavama teadmuse ni, kui suudab anda teadus?

Üldteatavasti peegeldusid sõnakunstis (eriti folklooris, eepostes, legendides, müütides) ja teistes kunstides tegelikkuse teatud küljed enne, kui seleni jõudis teadus.

Osutub, et teadvustamata psühholoogilise tegevuse alusel «tekitab sageli teadmine, mis ei ole kättesaadav ratsionaalsele, loogilisele, verbaliseeritavale ja seeläbi teadvustatud kogemusele tuginedes». Seda asjaolu kogeme eriti kokkupuuteis vajadusega mõtestada tegelikkuse kõige keerukamaid nähtusi, seesuguseid, «mis on paljuosulisel ja kehvastavad erilaadsete seoste sedavõrd hüguses põimimises, et analüütiline ja ratsionaalne lähenemine nende olemusele muutub jõuetuks. Ja siis, teatud psühholoogilistest teguritest olemas olles, võib meid üllatada «korvastamata tunnetuse» jõud, mis kunagi olemast ei lakka». Veenev näide on kogunud arsti intuitsioonist lähtuv diagnoos kriitilises olukorras, mis ennetab laboratoorsel analüüsil põhineva.

3.

Mis tahes kunstiteose (või selle imitatsiooni), samuti luule- või proosakujundi autoruse me «tuvastame» mitte sedavõrd konkreetsete tunnustest kui autori üldise stiili, «käekirja» põhjal; eelkõige intuitsioonile, keeletundele tuginev ka tunde- ja mõtetabavat väljendust otsides ei valides. See nähtus ei pruugi seonduda üksnes kunstiga, kuid taideloomingus on tal eriline, «privilegeeritud» roll. Kunstilise kujundi loomist võikski käsitada kui otsustus- ja katkematult, sest kui esteetiline otsustus osutuks lõpuni ratsionaliseeritud ja loogiliselt mõtestatud aktiks, muutuks «rikutuks» loometegevuse intuiitse struktuur ning karbiks kunsti läbinägev jõud.

Kuid teisest küljest: kunstiloomingu taandamine ainult üksiks alateadvuslikule aktiivsusele (mis kunstide ajaloos on korduvalt kreedona ka välja kuulutatud) tähendaks selle kategooria olemuse täielikku mittemõistmist ning eemaldumist kahepoolsest (otsesest ja vastupidisest) seosest, mis ilmneb süsteemis «tunnetatud — mittetunnetatud». Teiste sõnadega: ignoreeriksime üht olulisemat psühholoogia seaduspärasust, mille kohaselt teadvusliku aktiivsuse võimalused ja funktsioonid sõltuvad alateadvuse varjatud iseärasustest ja, vastupidi, alateadlikud protsessid omakorda teadvuslikust aktiivsusest, ning mitte vähemal määral.

Seega on kunstilooming teatud mõttes determineeritud alateadvusest ja selle aktiivsusest, ses mõttes ulatuvad tema juured «irratsioonalsesse»; loomingu liikumapanevad jõud — valiku motiivid (nimelt motiivid, mitte valik ise) — ei pruugi «kunstilise otsustuse» puhul piisavalt teadvustatud olla, kuid aita- vada taiduril hõlvata erilist keerukaid elunähtusi, mis ei allu mõistuslikule analüüsile. Ja nagu eespool märgitud, on

FOTOALBUM

Rahvuslik ärkamisaeg... Meie ees on tõise, teotahetlase ilmevalla kollektiivmonograafia. Neil polnud palju haridust, kuid oli palju südameid. Maa sool, edasiviiva rahvusliku eneseteadvuse kujundajad, tolleage sed kultuuri tegelased.

Mida tundis ja mõttes hallis vammuses mees pildil all parempoolses nurgas! Mida ütles ta oma õpilastele!

Mida ütles ta, kui nii vähe armastame probleeme ja otsinguid!

(Foto Kirjandusmuuseumi kogust)

see eriline elunägemine põhilult emotsionaalne, väljendades autori subjektiivseid seadumusi. Kui tingitus alateadvusest teravdab kunstniku elunägemist, siis nähtu mõtestamine, idee, mille ta teosele annab, tuleneb juba isiksuse (teadvuslikust) tervikstruktuurist.

4.

Nõukogude erialakirjanduses on alateadvuse kontseptsioon seotud D. Uznadze koolkonna väljatöötatud psühholoogilise seadumuse ideega. Sellele teooriale tuginedes osutus võimalikuks alateadvuse kategooria allutada eksperimentaalsele uurimisele tunnetusprotsessi objektiivsete seaduspärasuste alusel. Käesolevas käsitletakse teadvustamata psüühilise tegevuse kaht aspekti, millel otsesem seos kunstiloominguga.

Esiteks, mitme erineva ja isegi vastukäiva psühholoogilise seadumuse üheaegse esinemise võimalikkus kunstnikul on asjaolu, mida arvestamata ei saa mõista esteetilise kujundi geneesi ega funktsionaalset struktuuri; teiseks, alateadvuse ilmnemise võimalikkus kunstiloomingu eri tasandil, alates kõrgeimast, kus esteetiline kujund hõlmab psüühilist tegevust kogu keerkuses, individuaalsete ja sotsiaalsete ilmnemiste põimlemises, ning lõpetades elementaarsetega, kus kujundi esteetiline väärus piirdub peaaegu kultuuri füüsiliste omadustega (geomeetiline struktuur, värvuste tonaalsus jne.).

Esimest lähendust analüüsitakse artiklis 1968. a. Pariisis toimunud sümposiumi (kunst ja psühhonaalüüsi suhted) materjalide alusel. Sümposiumi üks juhtivaid ja diskussiooni põhjustanud ettekandeid lähtus Stendhali tuntud mõttest: «Kunst vajab inimesi, kes on pisut melanhoolsed ja piisavalt õnnelikud». Kooskõlas sellega väideti, et kunstiloomingu põhieeldusi on looja frustratsioon, kõikvõimalikud psüühilised traumad toimivad kunstiajanduse suhtes omamoodi katalüsaatoritena ja võimendavad potentsiaalset anget. Selles käsitluses mõistetakse kunstiloomingut psüühiliste konfliktide ärastamise erilise vormi ja võimalusena. Kui aga traumeeritus ületada või kõrvaldada, nõrgeneb loomingu stimulatsioon. Seega mõjuvad kõik asjaolud, mis frustratsioonist kõrvaldada aitavad (psühhonaalüüs ja muud psühhoteeraapia moodused), loomevõimet madalalt või koguni paralüüsivalt. Selle versiooni kinnituseks esitati näiteid psühhoteeraapia praktikast: kunstnikku raviti ja ta loomevõime kahanes. Lõppeks järeldatakse: «...psühhonaalüüs taastab tema (kunstniku) kohanemisvõime tegelikkusega, kuid koos sel-

lega desadapteerib teda kunstiloomingu suhtes.»

Kirjeldatud skeem on formaaloloogilise menetluse tüüpnaide ja põhjustas seesuguse opositsiooni ka nimetatud sümposiumil. Auditoriumi reaktsioon kinnitas, et psühhonaalüüsi areng on viimaseil kümnendil Freudil lähteseisukohti oluliselt revideerinud. Mitmed esinejad väitsid, et kujutlus kunstnikust kui loojast isikliku õnnetuse ajal kuulub pigem XIX saj. romantilis-fantastilistesse kujutelmadesse. Toodi näiteid sellegi kohta, et paljudel kunstnikel langeb loominguine õitse-aeg kokku professionaalse tipptaseme, hüveolu ja hea vaimse tervisega.

Põhimõtteliselt võib loomingu stimuleerida ka frustratsioon. Ilukirjandus jõudis selle tõdemuseni (kui «kunstitõeni») ammu (mitmed Petrarca sonetid armastuse jagamusest, Beethoveni õnnetu armastus Giulietta Guicciardi vastu kui loominguine impulss, nagu käsitleb seda R. Rolland, jne.). Kas frustratsioon stimuleerib konkreetses loomeaktis, see on olnud ikkagi kaasamõjuvate tegurite paljust.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et alateadvus on küll inimese psüühilise elu väga tähtis tegur, «kuid töötab ülekeerulise süsteemina, mis moodustub simultaanselt toimivate teadvustatud ja teadvustamata seadumuste vastastikustes suhetes». Alateadvus mõjub kaasa igas suunatud inimtegevuses, kuid kunstiloomingus on ta roll eriline, nimelt kätkeb iga (ka väikese sisumhuga) kunstiline akt isiksust kui tervikut. Seega ei esine alateadvus kunstis isoleeritult, vaid struktuurielendina, tal on süsteemne iseloom. Seesugune käsitlus välistab kontseptsioonid alateadvusest kui kunsti suveräänsest algest.

* D. Uznadze (1887–1950) ja tema koolkond lähtuvad alateadvuse uurimisest nn. seadumuse teooriast (Теория установок); sotsiaalpsühholoogias on установка eesti vastena käibel ka «holak», mida kõige üldisemal kujul tuleks käsitleda kui isiku varasemate kogemuste alusel tekkinud (harilikult) alateadlikku valmisolekut (soodumust) teatud olukorras ja teatud objektidele kindlal viisil reageerida.

Erinevalt psühhonaalüüsist, mis vaatab alateadvust ja teadvust teineteist välistavina, isegi antagonistilise (alateadvus kui tõrjutud tungide kogum) rõhutab seadumuste psühholoogiat inimpsüühika (isiksuse) ühtsust ja alateadvust kui struktuurielamenti.

* Neidsamu nähtusi (sisekonflikt, frustratsioon) käsitleb S. Freud tõrjutud tungide (eelkõige seksuaaltingimuste) energiana – libiidona, mis muu hulgas sublimeerub kultuuriväärtustesse, peamiselt kunsti loomises.

* Sellega ühenduses osutame Freudil süsteemi ühele põhiparadoksile: kui tungide jõud nende teadvusse tõstmise läbi tingimata hävitada tuleb, siis peaks hävinema inimese elujõud üldse, sest tungide jõud on tema järgi identne psüühilise energiaga.

Refererinud KALJU LEHT

JÄRVAMAA MEHE VISADUSEGA

Richard Viidalepp 75

23. jaanuaril 1979 tähistab oma 75. sünnipäeva Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektori vanemteadur filoloogikandidaat Richard Viidalepp. Sidunud end Eesti Rahvaluule Arhiiviga 1929. a., on juubilar folklooristliku arhiivi- ja uurimistööga tegelnud tänaseks juba 50 aastat, on olnud Riikliku Kirjandusmuuseumi osakonnajuhataja, direktori asetäitja, peavarahoidja. 1947. a. sai temast vastasutatu Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektori vanem teaduslik töötaja. Instituudi ümberasu-

misel Tallinna 1952. a. võttis R. Viidalepp kanda rahvaluulesektori juhataja kohustused, mis tegelikult tähendas sektori taasrajamist, komplekteerimist, uurimissuundade väljatöötamist. Kümme aastat hiljem (1962) oli tal järgmisele sektorijuhatajale üle anda juba 10-liikmeline kollektiiv ja hulk lõpetatud, käsilolevaid ja kavandatud töid.

Enam kui poole sajandi jooksul on R. Viidalepp tegelnud folklooristliku töö kõigi lõikudega ja isiklikult kirja pannud üle 16 000 lk. rahvaluulematerjale. Ta on koostanud kogumisjuhendeid ja küsitluskavu, pöörates tähelepanu ka uutele teemadele («Hoolikalt koguda Suure Isamaasõja rahvaluulet!», 1948, «Me vajame häid fotosid», 1968, jms.).

R. Viidalepa uurimuste teemaatika on avar, hõlmates ka etnograafiat ja rahvakombestikku. Olulisel kohal on seal meie rahvaluuleteaduse ajaloo jälgimine. 1950.–1960. a. orga-

niseeris ta seoses Fr. R. Kreutzwaldi 150. sünniaastapäeva ja «Kalevipoja» ilmumise 100. sünnipäevaga ekspeditsioone «Kalevipoja» muistendite kogumiseks, muu seas ka Peipsi taha, et jälgida muistendimotiivide levikut. Ekspeditsioonidelt kogutud materjal sai aluseks eesti-vene suhete uurimisele, peamiselt Kalevipoja ja vene böliinangelaste kaudu.

Väljapaistvate tulemusteni on R. Viidalepp jõudnud rahvajutu ja -jutustaja jälgimisel. Uurimus suurjutustaja Kaarel Jürjensonist (1938) oli esimene selline eesti folklooristikas ja seda on kasutanud paljud jutu-uurijad väljaspool Eestit. Hiljem on lisandunud kirjutisi teistegi tuntumate jutustajate kohta (Ann Piilberg, Anne Vabarna). Selle teemaga seotud uurimistulemused realiseeris R. Viidalepp dissertatsioonis «Eesti rahvajuttude laadist, funktsioonist ja jutustajatest» (1965). Paralleelselt käis töö teadusliku antoloogia «Eesti muinasjutud» (1967) ettevalmistamisel.

Omaette etapiks sai eesti rahvaluule esimese ulatusliku üldkäsitluse koostamine. R. Viidalepp on «Eesti rahvaluule ülevaate» (1959) algataja ja autorite kollektiivi juhina ka elluviija. Rohkesti autoreid võttis tema juhtimisel osa tööst kirjastamisel oleva «Эстонский фольклор» käsikirja valmimiseks.

Trükitis avaldatud tööde üldarvult on R. Viidalepp meie folklooristide hulgas kõige viljakam. Tema kirjutiste läbi oleme saanud teada mõnestki naabrite tööst ja saavutusest. Mitmeid meil ilmunud väljaandeid on ta tutvustanud teistele rahvastele.

R. Viidalepp on valitud Kalevala-Seltsi (1960) ja Soome-Ugri Seltsi (1963) välisliikmeks ning Soome Kirjanduse Seltsi kirjavahetajaliikmeks (1974), 1974. a. ka rahvusvahelise rahvajutu-uuriate organisatsiooni ISNFR (The International Society for Folk-Narrative Research) liikmeks. Viimane on suur tunnustus uurijale, aga ühtlasi kogu eesti rahvajutu-uurimistööle.

Meil on üheskoos rõõm tagasi vaadata Järvamaa mehe visadusega tehtud suure töö tulemustele ja soovida veel realiseerimata kavatsuste elluviimist.

PILLE KIPPAR

ÕNNITLEME!

KALJU KONSIN,

Eesti NSV Riikliku Etnograafiamuuseumi teadussekretär, põllumajanduskandidaat. Saab 23. jaanuaril 50-aastaseks.

LYDIA AMBUR,

rahvakollektiivi nimetusega farbekunstistuudio «Sõba» kauaaegne juhataja. Sai 14. jaanuaril 60-aastaseks.

EESTI RAAMATUST

MITUT MOODI

(Algus 4. lk.)

Trükitveakuradike on halba nalja teinud venekeelses resümee. Sealt loeme (lk. 338), et sõjajärgsetel aastatel ilmus meil iga päev (!) keskmiselt 800–1000 raamatut ja brošüüri (ежедневно про ежедневно — analoogiline õnnetus juhtus omal ajal F. Puksoo «Eesti raamatute arenguloo» saksakeelses kokkuvõttes, kus Eesti Bibliograafia Asutise bibliograafikartoteegi sedelite arvu 500 000 juurde oli lipsanud üks ühelgune 0 — 5 000 000. Ja just selle osa kokkuvõtet tõlkisid leedulased koos trükitveaga!)

Lõpuks kõike üle vaadates tuleb ikkagi kiita ja tänada «ER-i» autoreid südika ettevõtmise eest. Nad tegid selle raamatu suhteliselt väikese kollektiiviga ja küllalt lühikesel ajaga jooksu töö kõrvalt puhtast entusiasmist. Raamatualoo kirjutamine aga pole just eriti lihtne töö.

«ER-i» näol oleme saanud faktiteose, mis sisaldab suure hulga igale teadus- ja kultuuriloo uurijale vajalikke andmeid, pealegi seni peaaegu täiesti puudunud ülevaated kodanlikus Eestis ja samal ajal Nõukogude Liidus ilmunud kirjavarast. «ER» näitab ühtlasi, et eesti raamatut tuleb jälle tõsiselt uurima hakata. (Kasutatud kirjanduse nimes- tik osutab perioodidele kaup, mis seni tehtud.) Ennekoike on vaja käile võtta nõukogude raamat.

SEMINARID RAHVATANTSIJATELE

1980. a. rahvatantsupeo ettevalmistamiseks korraldatakse mitu seminari. 21. jaanuariks oodatakse Tallinna Tuletõrjemaja Põhja-Eesti piirkonna (lisaks pealinnale veel Kohtla-Järve, Narva, Harju, Haapsalu, Hiiumaa, Kingissepa, Rakvere linnade/rajoonide) rahvatantsujuhte.

Tartu piirkond (Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru) viib seminari läbi 10. veebruaril

noortemajas «Sõprus», Viljandi piirkond (Viljandi, Pärnu, Paide ja Rapla) linna 2. keskkoolis 11. veebruaril. Piirkondlike seminaride algus on kell 10. Mõju seminarikokkulekut on vabariiklikul tantsujuhtide rahvatantsurühmal: 27.–28. jaanuaril ja 3.–4. veebruaril. Viimistletakse kava konserdik, mis leiab aset 4. veebruaril J. Tombi nim. Kultuuripalees algusega kell 18.

KIRJASTUSKOMITEES

Pikka aega on olnud üheks meie rahulolematuse allikaks lasteraamat. Viimasel ajal on küll täheldatud teatud ühtlustumist, ent mitte märgatavat tõusu. Eriti tuhm ja ilmetu on noorsooraamat. Illustratsioonide esteetiline tase on madal, joonistus hall ja sihipäratu.

Eriti leidis hukkamõistu meil ilmuva vene- ja võrkeelse kirjanduse nägu. On ju nood trükitud meie visiitkaart. Praegu iseloomustavad neid tuimust, silmatorkamatust, adresseeritud vähene arvestamine. Mitu halba kujundust on ilmunud esperanto keeles, ehkki selles keeles levib raamat kaugele. Märjiti, et venekeelse väljaande puhul ei piisa algupärandi kujunduse mehaanilisest ülekandmisest.

Ka albumite probleem on

endiselt terav, seda üleliiduliseltki. Palju on selge plaanita, juhulikest fotodest laialivalguvaid albume. Tänapäeva hea fotoalbum on enamasti ühe-mehealbum.

Agasida on siis eesti raamatu välisilmes meeldivat? Suurem osa ilukirjandusest on ilmunud meeldivas, meie raamatukestest arvestavas kuues. Ka enamik mahukamaid poliitilisi teoseid on eeskujulikult kujundatud. Vähemaks on jäänud nn. universaalsed (ornament)-lahendused. Paranemist on märgata luulekogude kujunduses: kujundajail õnnestub üha enam süüvida luuleteosesse, tabada selle hingust. Väliselt päris ebaõnnestunud luuleraamatuid ei olegi.

Kehv on õpikute nägu, sest need on sageli halvemat pabe-

12. jaanuaril asetleidnud Eesti NSV Kirjastuskomitee istungi ühe päevakorrapunkti-na arutati meie raamatute kunstilist ja tehnilist väljanägemist. Vaatluse all olid viimase kahe ja poole aasta jooksul ilmunud teosed. Trükitiste kunstilisele ilmele andis vastava komisjoni nimel hinnangu «Valguse» peakunstnik Ants Sade. Nentitud, et meie raamatute väliskujunduse tase on nimetatud aja jooksul küll pisut tõusnud, nimetas ta paljude kirjanduslike puhul olulisi vajakajajämsi. Ka leidis A. Sade, et suuremat tähelepanu tuleks pöörata värskele ja sisuliselt sobivatele kirjalahendustele. Kirjakujundusega kaasi ilmub viimasel ajal vähe. Esineb kujundusjäljaldu-si, ülekujumdamist.

Endist viisi teevad muret fotode valik (siin ei käi jutt fotoalbumist), esitamine ja kvaliteet. Tihti leiame raamatuid viletsaid reproduksioone ja reproduksioone.

See, mis minevikus toimus kinnistes käsitöölise tsunftides või meesüliõpilaste korporatsioonides, on tänapäeval kandunud perekondadesse ja saanud massiharrastuseks. Veel põlvkond tagasi oli täiesti mõeldamatu, et talumehe või töölise perekonnas oleks mingil sünnipäeval kamandatud: võtame terveks! Täna mängivad lasteaialapsedki sünnipäeva kokkujoomisega.

Terviseks joomine on faktiliselt joomasundus. Joomisele lisandub «Selle peale vanad eestlased...», mis oli esialgselt purjus üliõpilaste joru «Selle peale vanad roomlased...», järgnevad «Öllepruulija» ja palju muud. Kõik see kokku on alkoholikultuse moondunud vorm, mille eest kuhugi peitu minna ei ole. Peolaul on hulga hõrgutisi, kõikidest substansidest tõetakse välja ainult üks, mis on kõige kurja juur — viin — ja hakatakse sellest välja nõiduma tervist.

Tavandinõukogud mõtleavad välja uusi pulmatempe, koolitavad pulmavanemaid, need aga tegelevad joomisele kamandamisega, nõidumise harastamisega. Juubelisünnipäeva akordionist, kes oli saanud soovitusel «tavandist», laulis kogu õhtu kestel refrääni: «Kes ei armasta naisi ja viina, on loll.» Üks sünnipäevaline ütles peremehele: «Vabandage, mind on üha tund aega söimatud, hääd tervist!» Nii ateismikomisjonidel kui ka tavandinõukogudel on ülim aeg astuda välja organiseeritud nõidumise vastu.

ENDEL RÄITSAK (Rakvere)

Veel aastakümneid tagasi oldi seisukohal, et joomine on kapitalistlik igand, mis inimese kultuuritaseme ja teadlikkuse tõusuga kaob. Üheski selle aja kirjutises ei mainita alkoholist kui narkomaaniat. Kuid tegelikult on ta laialt levinud narkomaania.

Alkohol tekitab mõnu- ja naudingutunde, mõjub joovastavalt. Narkomaania on aga vastupandamatu iha mõnutunnet (eufooriat) tekitavate ainete järele. Elatanud Jossil Ilmar Rodeni «Karjasepäevikus» on vist küll õigus, kui ta lausub: «Juuakse seepärast, et muret ei ole.» Vanasti joodi murest, nüüd murestest, vastutuse ja kohusetunde puudumisest. Mis rõhub ja murestib inimest veel rohkem kui hirm jääda tööta, sattuda võlakormaga haiglasse, jääda ühiskonnas hüüatuks ja tõugatuks? Nii on kodanlikus ühiskonnas. Meie konstitutsioonilised õigused ja vabadused on garanteeritud materiaalselt. Alkoholik võib maha juua absoluutselt kõik. Haiglas viibib ta ikkagi tasuta ravil-toidul, ja kui on säilinud töökoht, saab veel haigusraha. Ei mingit muret homse päeva ees!

Palju on räägitud ühiskondliku hukkamõistu õhkkonna kujundamisest joodikute ümber. Kuid me ei ole saavutanud alkoholismivastast tõukat. Pigem vastupidi. Meie lihtsalt ei astu ühiselt välja huligaanitseva või ropendava joodiku vastu, olgu see tänaval, bussis või rongis. Kuhu jäävad meie põlgus ja hukkamõist joodiku ebaväärilise käitumise suhtes?

Me oleme joodikute suhtes äärmiselt lojaalsed: mis see minu asi! Otsustavalt peavad suurema võitluses alkoholikutega ühiskondlik aktiivsus ja rahvamalevlaste osatähtsus. Rahvamalevlaste arv peaks mitmekordselt

VASTUKAJA JA POLEMIKAT

VIINAKATK

SV-s 17. novembril 1978. a. avaldatud Hans Laansalu artiklil «Viinakatkust» peedipalavikuni» on toonud ja toob siiani toimetuse hulganisti lugejate kirju.

Alkoholismiprobleemi käsitlemine on ajakirjanduslikult tänamatu, sest vaevalt suudab ajaleht pakkuda veenvat lahendust ühiskondlikult nii tähtsaks probleemiks nagu alkoholi liigtarvitamine. Teadusastutusele pole sellega toime tulnud. Ent toimetuse arvamusel, et kui kehtib demokraatia alkoholitarvitamiseks, siis peab olema ka küllaldane demokraatia selle hukkamõistmiseks. Kuigi lugejate arvamusel-ettepanekud on põhiliselt argiteadvuse, olmevahetuse tasandil, leidub neis alati mingi osa lahendust võimaldavast terviklikust tõest.

Lugejate mures alkoholi tarvitamise leviku üle väljendub nende kodanikutunne, vajadus sotsiaalse vastutuse järele. Eeltoodust juhendades avaldab toimetuse mõttevahetusena väljavõtteid lugejate kirjadest nähtuse kohta, mida kirjanduslikku jundilist on kõige tabavam nimetada VIINAKATKUS.

kasvama. Punase lindiga korraldajad võiks näha ka tööajal avalikes kohtades ja liiklusvahendites. Nad peaksid oma kohuseid täitma igal ajal.

Eriti rangelt on vaja karistada purjus autojuhte kui potentsiaalseid kurjategijaid. Tõesti kurb, et me ei ole suutnud purjus juhtide ühiskonnastasele tegevusele oma arsenalis olevate mõjutusvahenditega pilri panna. Iga purjus liiklusvahendi juht riskib teadlikult ju oma ja kaasinimeste elu ning tervise.

Meie kaasaja tööjõudefetsiidi tõttu ei hirmuta samuti lubade äravõtmine. Individuaalautojuhi lubade äravõtmisel hakkab autot juhtima abikaasa. Ainult mitmekümnekordset trahvid ja liikluskontrolli tõhustamine aitavad otsustavalt olukorda parandada.

Igas töökollektiivis tuleb luua tunduvalt rangem partei-, ametiühingu- ja komсомолиorganisatsiooni ühisrinne abiks administratsioonile võitluses joomisega. Neis töökollektiivides, kus seda tööd tehakse järjekindlalt ja komplekselt, on tulemused silmanähtavad.

R. RAIDNA (Tartu)

Joodiku hurjutamisest ja karistamisest on vähevõitu, joodik on juba niigi kannataja ja vastutusvõimetu, mis tähtsus on siis veel karistusel. Alkoholismi juured ei peitu mitte joodikus, vaid hoopis sügavamal. Kas või sellistes hellades probleemides:

— miks ei tee mõned juhtivad töötajad nagu nägemaks, kui mõni vajalik töömees on töö juures purupurjus, pidagu ta kas või mitu päeva joomahäigust?

— miks norime nii palju reajoodiku kallal, juhtiva töötaja samalaadne töödistsipliini rikkumine on aga paratamatu ja andestatav?

— miks ei pane kaadritöötaja joodiku tööraamatusse töölt vallandamise tegelikkuse põhjust?

— miks kujunevad kokkutulekud (ka töö) sageli joomapidudeks ja leitakse, et seal võib täiesti ausalt kas või maani täis võtta?

MARE SAAR (Tartu)

Ei saa aga päris nõustuda sellega, et sm. H. Laansalu asetab joodiku kõrvale süüpinka kaubanduse korraldaja. Kui kaup (praegusjuhul viin) on valmis tehtud, siis peab selle loomulikult realiseerima

kaubanduse korraldaja (ega seda maha ju valata).

Lausa hale on kuulata päevast päeva, aastast aastasse targutusi ja manitsusi. Miks ei taheta ükskord ometi mõista lihtsat tõe: kui mingi asi inimesele (ühiskonnale) kahju teeb, tuleb see kahjulik lihtsalt kõrvaldada. Kui lapse käes on tikud, mis on talle ohtlikud, me võtame need tema käest ära. Niisamuti tuleb joodiku käest ära võtta viin, lihtsalt ära võtta, mitte moraali lugeda. Peaks juba selge olema, et moraali lugemine ei aita.

Keskkoopiilane JÜRG TARVEL (Tallinn)

Oma tähelepanekutest võin öelda, et noorsoo hulgest kasvab praegustele alkoholikutele vääriline vahetus, alkohol on noorte hulgas populaarne.

Tervitav on H. Laansalu ettepanek luua alkoholivabu noortekohvikuid. Minu arvates tuleks võtta kaalumisele ka karskusseltside asutamine, mis tegeleksid noorte vaba aja sisustamisega ja karskuspropagandaga noorsoo hulgas. Komсомолиorganisatsioon, nagu näha, ei ole sellega toime tulnud ning Eesti NSV ainuke karskusselts on ju mõeldud ainult endistele kroonilistele alkoholikutele.

Igatahes senise alkoholismivastase töö tulemusi eriti näha ei ole. Joodikuil üldreeglinas mingeid pahandusi karta ei ole...

Viinakatk ähvardab tervet ühiskonda. Karskusejutt ei tohi jääda hüüdjaks hääleks kõrbes, kuulmata neile, kellest sõltub olukorra parandamine.

F. MÄNNIK (Pärnu)

Külstage Pärnu noortekohvikut «Vikerkaar» ja te näete ehtsat noorte joodikute taimelava.

Käisin seal küllalt varajasel ajal, kella kolme paiku päeval, kuid sellele vaatamata oli pilt masendav. Noorukid matustid paksu sinkja suitsuvine sisse. Mõni tüdrukutirts oli päris nokastanud, noormehi võis näha uljalt kättega vehkimas. Ettekandjad, vanemad daamid («emad»), käisid vahetaval noorukeid rahustamas

ja järjekordseid tellimusi vastu võtmas. Laudkondades võis märgata keskmist narkootilist astet. Noortekohvikus järgiti raudset kõrtsireeglit «Raha, raha», talles sealjuures jalge alla kaubandusekirjad. Saadan teile selle noorte vaba aja veetmise koha meenüü.

Menüü moto: Loodame, et leiame siit midagi meelepärast.

Alapealkirjad: ERGASTAB VAIMU. Siin pakutakse 5 nime: — tee, jook «Vikerkaar», min, vesi, karusmarjamahl, närimiskummi.

MAITSEV JA TOITEV. Selle all ei pakuta midagi. SOBIB KERGES EINEKS. Ei pakuta midagi.

ENERGIALAENG (toidud). Ei pakuta midagi.

MIDAGI MAIASMOKALE. Kompott.

PROOVIGE JA TEIE EI KAHETSE. Üks mahl- ja kaks alkoholilokteili, kolme liiki kompekke. JOO, KUID TUNNE MÕOTU. «Gabriel» ja neli liiki konjakit.

On sellele vaja veel lisada kommentaare?

EDGAR OLTJER (Tallinn)

Alkoholismivastasel võitluses on sajanditevanune ajalugu, mille iseloomustav joon on positiivsete tulemuste nappus. Raske oleks isegi konstateerida, et seda võitlust oleks peetud vahelduva eduga, pigem on see ikka vaid üles tõstnud uusi, lahendamataid probleeme. Praegugi käib see võitlus, aga positiivseid tulemusi pole suurt midagi näha. Veelgi enam, tundub, et võitlust peetakse formaalselt. Joodikute perekonna liikmed ahastavad, lai üldsus avaldab nõrdimust ja teeb ettepanekuid. Tõstus ja kaubandus jätkab alkoholi tootmist ja müüki, sellest saadaval tulul on oma osa riigi eelarves. Alkoholikud ja muud napsisõbrad kihistavad naeru ja joovad edasi.

Laia üldsuse soovitatavate abinõude ring ei ole kuigi lai, põhimõtteliselt pole siin juba sajandi jooksul midagi uut: müügiegade piiramine, tarbijate vanuse ja müüdava koguse normeerimine, kuiv seadus. Palju meieaegsemad pole ka moraalsed mõjutamisvahendid, kuid need on siiski mõjusamad. Aga millistest mõjutamisest ja millistest tulemustest saab juttu olla, kui mõitajad ise on mõõdukad joodikud, kes ei näe joomises midagi halba?

Kahjuks on kogemused näidanud, et tõeliste joodikute

puhul ei aita keeluseadus, hinnatõstmine ega ümberkasvatamiskatsed, ammugi mitte tarbimise normeerimine. Alkohol ründab oma ohvrit salakavalalt ja järjekindlalt, kord tema mõju alla sattunud on väga vähe šansse pääsemiseks. Või kustmaalt algabki see «tõeline» joodik ehk alkoholi kuritarvitaja, kellelegi pole ju laubale maalitud tarvitatud vägijookide kogust? Puudub võimalus joodud alkoholikoguste kindlakstegemiseks ja võrdlemiseks.

Arvan, et tegelikkuses oleks võimalik midagi säärest saavutada. Oleks võimalik määrata iga inimese kohta näiteks aasta jooksul tarvitatud alkoholi kogus, mida tinglikult võiks nimetada alkoholindeksiks (isiku poolt aasta jooksul tarvitatud puhta alkoholi kogus liitrites). Pakuksin selleks järgneva abinõude kompleksi.

Alkoholi võidakse ainult kaardidega. Kaardid ei tähenda aga tarbimise normeerimist, ammu äraproovitud ja läbikukkunud abinõud, vaid ainult ranget individuaalset arvestust tarvitatud alkoholihulga üle. Praktikas võiks see välja näha nõnda.

1. Kaarte jagab selleks volitatud isik tõhusa ühiskondliku kontrolli all. Mingit bürokraatlikku arvepidamist ei ole, ainult iga teatava standardkoguse kohta (näit. 10 l puhast alkoholi) tehakse kodaniku passi erimärkuste lehele märke pitsatiga või veel parem, kompostiriga, kuupäeva sissekandmisega.

2. Kaarte võidakse jagada töökojal üheaegselt alkoholikoguse märkimisega tööraamatusse.

Ajakirjanduse andmeil tarvitane 1977. aastal näiteks iga tartlane ligi 39 l alkohoolset jooki (peale õlle), see vastab praktiliselt umbes 10 l puhtale alkoholile ühesõnaga, iga tartlane alkoholindeks oli 10.

Kui arvestada, et umbes pool elanikkonnast (lapsed, suur osa naisi) alkoholi praktiliselt ei tarvita, tuleb välja, et iga keskmise täiskasvanud meeskodaniku paneb iga päeva tagant «pooliku hinge alla». Noh nii — ärilpaeval «peedika», nädalalõpus ja pühade puhul viina või konjaki.

Kujutame nüüd korra ette, et meie arvestussüsteem on funktsioneerinud juba terve aasta. Ühel päeval ilmub näiteks automajandi direktori käskkirj: «Võtta autojuhina tööle kodanik Pudel, kelle alkoholindeks 30» (äraseletatult: pudel «peedi» päevas, ainult pisut rohkem, kui meie keskmise meeskodaniku tarvitab, kelle indeks on 20). Mis te arvate? Või näiteks näeme ehitusplatsil pääsja juures hiigelsuurt plakatit, kuhu on kirjutatud: «Siin ehitab Ehitusvalitsus nr. 10 koolimaja 1100 õpilasele. Töödejuhataja sm. Tubli, alkoholindeks 40, brigadir sm. Vahva, alkoholindeks 50. Ehitus valmib...» Samas valmus võiks jätkata.

Kuidas on, seltsimehed, totter ettepanek, eks ole? Sest kes siis niisugust asja kõigile nähtavale paneb, see riivab ju inimväärikust, niimoodi ei saa enam väikest kodust olengutki korraldada, rääkimata palgapäeva tähistamisest. Viimati soovib mõni veel, et lehes ilmuksid umbes sellised teated: «Plaani ületas tehase «Mooror», direktor sm. Mõtus, alkoholindeks 10. Mahajääjad: tehase «Detail», direktor sm. Vanker, alkoholindeks 30.»

Mitte totter ettepanek, vaid kurb tõsiasi, et meie vaimgi on nii alkoholist läbi imunud, mistõttu me ei kujuta enam ettegi, et tema tarvitamist võiks piirata, ilmaolemistest rääkimata. Televisiooni «Aju-rünnakulegi» kirjutab kodanik, et alkoholi hind võiks tõsta küll, aga tuleb ikka arvestada väikesepalgaliste töötajate (viinajoomise) huvisid. Milline humaanus!

Mina ei tea küll nimetada ühtki abinõu, mida võiks lugeda originaalseks, radikaalseks või mõjuvaks, kuigi võitlus alkoholi vastu pole veel lakanud.

Kuid arvan, et niimoodi edasi kesta ei või, mingi piir peab ju ikka olema.